

Poznámky z

LITERATÚRY

pre 2. ročník
gymnázií
a stredných škôl

Autor: Martin Šlota

Zdroj: <http://www.zones.sk>

Používanie materiálov zo ZONES.SK je povolené bez obmedzení iba na osobné účely a akékoľvek verejné publikovanie je bez predchádzajúceho súhlasu zakázané.

OBSAH

OBSAH	2
LITERÁRNY A KULTÚRNY VÝVOJ V EURÓPE OD DRUHEJ POLOVICE 19. STOROČIA PO DVADSIATE ROKY 20. STOROČIA	4
OD ROMANTIZMU K ZAČIATKOM REALIZMU	6
SLOVENSKÁ LITERATÚRA POREVOLUČNÝCH A MATIČNÝCH ROKOV	6
<i>Ludovít Kubáni</i>	7
<i>Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský</i>	7
<i>Jonáš Záborský</i>	8
<i>Ján Palárik</i>	9
REALIZMUS	11
ANGLICKÁ LITERATÚRA	11
<i>Charles Dickens</i>	11
FRANCÚZSKA LITERATÚRA	11
<i>Stendhal</i>	11
<i>Honoré de Balzac</i>	12
<i>Gustáve Flaubert</i>	12
<i>Guy de Maupassant</i>	12
<i>Naturalizmus</i>	13
<i>Emile Zola</i>	13
RUSKÁ LITERATÚRA	13
<i>Nikolaj Vasilievič Gogol'</i>	13
<i>Ivan Sergejevič Turgenev</i>	13
<i>Fiodor Michaljovič Dostojevskij</i>	14
<i>Lev Nikolajevič Tolstoj</i>	14
<i>Anton Pavlovič Čechov</i>	15
ČESKÁ LITERATÚRA.....	15
<i>Ján Neruda</i>	15
<i>Alois Jirásek</i>	16
SLOVENSKÁ LITERATÚRA	16
<i>Prvá vlna slovenského literárneho realizmu</i>	17
<i>Svetozár Hurban-Vajanský</i>	17
<i>Terézia Vansová</i>	18
<i>Elena Maróthy Šoltéssová</i>	19
<i>Pavol Orzságh Hviezdoslav</i>	20
Lyrika.....	20
Epika	21
Dráma.....	22
<i>Martin Kukučín</i>	22
<i>Druhá vlna slovenského literárneho realizmu</i>	24
<i>Božena Slančíková-Timrava</i>	25
<i>Jozef Gregor-Tajovský</i>	26
<i>Ľudmila Podjavorinská</i>	28
<i>Ján Čajak</i>	28
<i>Literárna história a kritika v období realizmu</i>	29
LITERATÚRA 20. STOROČIA	30
LITERÁRNA MODERNA	30
<i>Francúzska literatúra</i>	30
<i>Charles Baudelaire</i>	30
<i>Jean Arthur Rimbaud</i>	31
<i>Paul Verlaine</i>	31
<i>Guillaume Apollinaire</i>	32
<i>Ruská literatúra</i>	32
<i>Vladimír Majakovskij</i>	32

Sergej Jesenin	32
<i>Česká moderna</i>	33
František Xaver Šalda	33
Otokar Březina	33
Antonín Sova	33
Peter Bezruč	33
Fráňa Šrámek	34
<i>Slovenská literárna moderna</i>	34
Ivan Krasko	34
Poézia	34
Próza	35
Janko Jesenský	35
Poézia	35
Próza	36
Vladimír Roy	36
Ivan Gall	36
František Votruba	37

LITERÁRNY A KULTÚRNY VÝVOJ V EURÓPE OD DRUHEJ POLOVICE 19. STOROČIA PO DVADSIATE ROKY 20. STOROČIA

- prudko rastúci počet prúdov, štýlov a názorov
- osamostatňovanie a vyčleňovanie sa kultúry, vedy a umenia zo spoločenskej tradície charakterizuje podstatnú časť pohybov v kultúre, ale aj prudké napredovanie vo vedy
- filozofické projekty romantizmu a romantického umenia nahradila nastupujúca realisticky orientovaná spoločnosť sústredeným záujmom o vedu a jej praktické využitie
- európske myslenie sa pod tlakom politických udalostí otváralo mimokontinentálnym podnetom a vplyvom
- filozofia, estetika a psychológia sa sústredili najmä na Východ
- stúpol záujem o priame kontakty s filozofiou a umením Východu, pokusy o umelecké spolužitie európskeho a východného ducha však neboli úspešné (až na dielo básnika a filozofa Rabíndranátha Thákura)
- budovanie múzeí – výsledky objavov archeológie antiky (Kréta, Mykény), ázijských, latinskoamerických (Inkovia, Mayovia) a afrických kultúr (Egypt)
- rozvoj výskumov ⇒ nové vedné odbory (archeológia, klasická filológia, ...)
- nevyhnutný je návrat k minulosti a jej poznaniu
- Európa presadzuje eurocentrismus (prezieravý vzťah Európanov k ostatnému svetu)
- exotizmus (originalita, orientácia na tropické kmene) v umení, objavovanie nepoznaného sveta cez literatúru, početné misie kresťanských cirkví už nedovoľujú, aby sa Európania uzavreli len do svojho poznania a svojich práv o svete
- otvorenie sa európskej vedy a kultúry urýchlilo na konci 19. storočia krízu racionalizmu, čo zásadne zmenilo vzťah kultúry, vedy a umenia
- stráca sa záujem o kultúru a umenie, nahrádza ho záujem o vedu a jej praktické využitie
- poznanie spoločnosti sa podstatne oneskorovalo za napredujúcimi prírodnými vedami
- centrá vedeckého výskumu – krajiny a mestá západnej a strednej Európy
- vo vede sa presadzuje pozitivizmus:
  - špecifický filozofický systém, ktorý mechanicky zhŕňal nové poznatky vedy z rokov 1850 – 1870
  - pestoval úctu k faktu, presnému pozorovaniu a experimentu
- vplyv na kultúrny a umelecký život 60. a 70. rokov 19. storočia – darwinizmus (materialistické chápanie prírody)
- slovenská literatúra – zaostáva za európskou (obrana národa a jeho duchovných hodnôt)
- západoeurópska literatúra:
  - rieši vzťah medzi nízkou (masová, populárna, ľudová, pre slúžky) a vysokou kultúrou (literatúrou)
  - vysoká:
    - postavy z ľudu, aktuálna sociálna problematika dediny i mesta a naturalizmus:
      - názov – Emile Zola
      - nasledovníci – hlásenie sa k umeleckému a myšlienkovému odkazu Gustava Flauberta, ktorý si vyberal z nižších vrstiev vzory pre svoje literárne postavy a využil aj estetiku škaredého
      - krutá analýza spoločnosti
      - otvoril „dvere“ do vysokej literatúry príbehom o sociálnej zvrátenosti doby, alkoholizme, prostitúcii, ...
      - mravná očista, ktorá sa očakávala vo vedomí spoločnosti po naturalistickej literárnej tvorbe si získala autorov z celej Európy
  - 90. roky 19. storočia – silnie v literatúre a umení vplyv symbolistov, najmä ich nálady ovplyvnené iracionalizmom a mystikou
  - symbolizmus:
    - smer, ktorý vznikol vo Francúzsku ako reakcia na opisnosť naturalizmu a parnasizmu (francúzska literárna škola, ktorá v poézii odmietala služobnosť umenie, hlásala myšlienku o absolútnej kráse v umení, lebo je samo sebe cieľom)
    - usiloval sa vytvoriť umenie, ktoré by preniklo k podstate skutočnosti cez zmysly a vnímanie umelca
    - symbol – sprostredkovateľ medzi umelcom a reálnym svetom i svetom duše
    - forma voľného verša (zrozumiteľnosť)
  - realizmus:
    - hnutie, ktoré vzniklo vo francúzskej kultúre v polovici 19. storočia a žiadalo, aby umenie opustilo romantické sny a vrátilo sa ku skutočnosti
    - umenie malo zobrazovať život najnižších spoločenských vrstiev bez prikrášľovania, malo do tvorby priniesť všedné témy
    - predchodca – Honoré de Balzac
- prítomnosť literárneho naturalizmu vo výtvarnom umení ⇒ impresionizmus (impressio = dojem, vnem, nálada):
  - prejavuje sa ako slobodné umenie

- z výtvarného (Eduard Manet) a sochárskeho (August Rodin) sa preniesol do literárneho umenia
- vyjadrovanie osobného dojmu pozorovania predmetu a javu
- záznam okamihu

OD ROMANTIZMU K ZAČIATKOM REALIZMU

SLOVENSKÁ LITERATÚRA POREVOLUČNÝCH A MATIČNÝCH ROKOV

- 1. obdobie – roky absolutizmu (1849 – 59) – stagnuje literárny život:
  - neuspokojivé roky
  - 1852 – Bachov absolutizmus:
    - tlačový zákon
    - cenzúra
    - maďarizácia
    - ↓
    - nevychádzajú žiadne časopisy, prestávajú vychádzať aj Slovenské pohľady (1852)
    - J. Kollár – propaguje staroslovienu (od 1849 – Slovenské noviny)
    - 1852 – na Hodžov návrh napíše Martin Hattala Krátku mluvnicu slovenskú – úprava štúrovčiny podľa etymologických (historických) zákonov
    - funkcia novín:
      - almanachy (ročanky – Nitra, Concordia – úryvky diel, výber autorov)
      - cirkevné časopisy (Katolícke noviny, Cyril a Metod)
- 2. obdobie – uvoľnenie politického života (1860 – 1867):
  - pád absolutizmu; 1860 – Októbrový diplom ⇒ zlepšenie situácie – uvoľnenie cenzúry a maďarizácie ⇒ národné myšlienky
  - 1861 – časopis Pešťbudínske vedomosti prevzal na seba funkciu organizátora memorandového zhromaždenia (6. – 7. júna 1861 v Trenčianskom Svätom Martine) – prijatý dokument Memorandum národa slovenského, ktorý zdôrazňoval rovnosť, bratstvo a slobodu všetkých národov Uhorska, tiež slovenského jazyka
  - 3 slovenské gymnáziá:
    - Revúca – 1862 (vyššie)
    - Martin – 1864 (nižšie)
    - Kláštor pod Znievom – 1869 (nižšie)
  - 1863 – založenie Matice slovenskej:
    - predseda – Štefan Moyzes (vďaka nemu – zrovnoprávnenie slovenského jazyka s ostatnými na gymnáziu v Banskej Bystrici)
    - podpredseda – Karol Kuzmány
    - funkcie:
      - osвета
      - vzdelávanie
      - časopisy
      - kultúrne a literárne otázky
  - humoristicko-satirický časopis Černokňažník
  - názov obdobia – matičné
  - politika:
    - politická strana Nová škola (1867):
      - slobodné nazívanie národov v Uhorsku
      - spolupráca s maďarskými liberálmi
- 3. obdobie – formovanie mladej literárnej generácie – začiatok realizmu:
  - 1867 – Rakúsko-maďarské vyrovnanie:
    - Slovensko pripadá do rúk Maďarom ⇒ maďarizácia
    - zatvorenie slovenských gymnázií (1874)
    - zatvorenie Matice slovenskej (1875)
    - postupne odchádzajú z národného života štúrovci a romantizmus pomaly ustupuje – nastupuje realizmus:
      - štýl stráca patetickosť, približuje sa viac hovorovej reči
      - nové žánre a druhy
      - do popredia sa dostáva próza (hlavne kratšie formy – poviedky, črty a besednice (dedinské prostredie), arabesky a dokumentárna próza zo súčasného života)
      - rozvíja sa aj dráma a poézia
      - hlavný hrdina – realista, praktický muž činu

Ludovít Kubáni

(1830 – 1869)

- prechod medzi romantizmom a realizmom
- vystriedal mnoho zamestnaní, problémy užiť rodinu
- vplyv štúrovcov
- príspevky do časopisov
- jeho rukou písané časopisy – Hronka, Hodiny zábavy
- ovládal maďarčinu a nemčinu ⇒ prekladateľ
- pri hádke počas hrania kariet ho švagor prebodol nožom
- poézia:
  - *Slzy osudu* (porevolučné roky – smútok nad neúspechom)
  - *Sahara* (osud slovenskej chudoby prirovnáva ku sámmu (horúci, prašný vietor))
  - epos *Radziwilovna, kráľovná poľská* (1869):
    - predspev + 4 spevy
    - historický, z poľského prostredia (16. storočie)
- próza – poviedky:
  - dedinské prostredie – dosť reálne vykreslené
  - podtituly (z akého prostredia)
  - *Suplikant, Čierne a biele šaty, Emigranti*
  - *Mendík* (1860):
    - charakteristika postáv:
      - Martin Klipták (Mendík) – pomocník, poctivec, má to s Gašparom ťažké
      - Gašpar Kura – vtiera sa do priazne pani, vinu za nedokončenú robotu hádže na Kliptáka, ktorý sa nebráni, podvodník, lenivec
      - pani rehtorka – chce rýchlo vydať dcéru za bohatého (aj keď nevzdelaného) ženicha
      - pán Šípik – chce dcéru vydať, ale nie za takého hlupáka, no nechce sa hádať s manželkou – neutrál
      - Sidonia – nechce si Volovca zobrať, kladná postava, vzdelaná, protiklad s Volovcom, poslušná, ľúbi iného
      - Volovec – má veľa peňazí, nevzdelaný, myslí si, že si za peniaze všetko kúpi, záporná postava
    - dej:
      - Volovec príde na pytačky k rehtorovcom, Sidonia si ho nechce zobrať, keď odchádza, pokúsi sa ukradnúť mulicu, čo zbadá Martin; Volovec končí vo väzení a Sidonii nestojí už nič v ceste
    - romantické – láska, šťastný koniec
    - realistické – situácie
  - nedokončený román *Valgatha* (1872):
    - z 15. storočia
    - o spore medzi Huňadiovcami (Ladislav) a Jiskrovcami (Valgatha – dcéra Milica)
    - Jiskrovci bránia pevnosť Drienčany pred Huňadiovcami
    - gróf Cilley – bráni záujmy cisára Friedricha (keby sa tieto dva rody spojili, predstavovali by hrozbu pre Habsburgovcov ⇒ podporuje ich spor)
    - Ladislav + Milica – láska (hrozí sobáš, ktorý sa však neuskutoční zásluhou grófa Cilleyho)
    - Huňadiovci dobjú Drienčany – veľa obetí ⇒ posilnenie Habsburgovcov
    - autor poukazuje na nezmyselnosť boja, keď hrozí nebezpečie zvonku (Habsburgovci, Turci)

Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský

(1824 – 1908)

- prechod medzi romantizmom a realizmom
- nebol ovplyvnený štúrovcami (neštudoval s nimi)
- pôsobisko v Kremnici (vtedy nemecky ovplyvnené mesto)
- tvorba:
  - hlavne príležitostná
  - často humorne ladená
  - cestopisná próza:
    - cestopisy *Zo Slovenska do Carihradu*, *Zo Slovenska do Itálie*, *Zo Slovenska do Ríma*:
      - podáva opisy zaujímavých historických budov, chrámov, ...

- humorne ladené
- príbehy skrývajú poučenie
- obdobou cestopisov sú výlety (*Výlet do Tatier, Prechod cez Čertovicu*) – väčšinou spojené so Slovenskom
- jeho činnosť je úzko spätá s humoristickým časopisom Černokňažník
- Národné noviny – na pokračovanie satirické listy otca a syna Štefana a Ďura Pinku
- písal humoresky (krátke poviedky s humorným nádychom) – *Zozbierané žarty a rozmary* (1877)
- poľovníctvo, záujem o prírodu – *Polovačka na medveďov* (1870) – reportážna črta
- novela *Lipovianska maša* (1874):
  - podtitul – rozprávka zo života ľudu slovenského
  - Janko – ideálny slovenský mládenec zamilovaný do Aničky Dymákovovej
  - Dymák – Aničkin otec, ktorý je majiteľom huty – Jankov nepriateľ, lebo mu nechce dať Aničku (majetkové dôvody)
  - Ravasy – záporná postava – vrah, chce Aničku, a preto sa chce zbaviť Janka
  - reálne – obraz robotníkov, opisy prírody – prvý krát podaná sociálna tematika
  - romantické – láska, dobro víťazí nad zlom, ...
- *Vlastný životopis* – knižne – 50 rokov slovenského života
- obohatil literatúru o humoresku, grotesku, besednicu = fejtón a anekdotu

Jonáš Záborský

(1812 - 1876)

- triezvy pohľad na prítomnosť a vízie o ďalekej budúcnosti
- národné povedomie – gymnázium v Kežmarku, v Prešove študuje teológiu, študuje i v Halle, kde stretáva Ľudovíta Štúra (nezhody s ním ohľadne názoru na úlohu zemianstva u nás)
- pôsobí na mnohých miestach na Slovensku
- Rankovce – požiar na fare – existenčné problémy, prestupuje do katolíckej cirkvi
- 1850 – odchádza do Viedne, rediguje tu Slovenské noviny
- 1851 – vydáva v staroslovenčine zbierku *Žehry* (štúrovci ju odsúdili ako prejav zastaraných literárnych šablón – spor o *Žehry*)
- znechutený nedorozumeniami so štúrovcami a politickými pomermi sa utiahol na biednu faru v Župčanoch, kde pôsobil až do smrti
- tvorba:
  - začiatok – klasicistický básnik – podľa antických predlôh píše básne, ódy, epigramy a bájky → prvá zbierka básní *Bájkky* (1840) – otázky slobody, útlaku a sociálnej nerovnosti
  - náboženský epos (hrdinská báseň) *Vstúpenie Krista do raja*:
    - publikuje iba časť pod názvom *Vstúpenie Krista do pekiel* (1863)
    - časomiera
  - pád Bachovho absolutizmu – venuje sa výskumom, prispieva do časopisov, píše drámy (hlavne historické hry):
    1. z Veľkej Moravy a slovensko-uhorských dejín – *Bitka pri Rozhanovciach* (1865)
    2. zo srbsko-uhorských dejín – *Chorvátska Helena, Stroskotanie Srbska*
    3. cyklus *Ľedimitrijady čili Búrky Ľedimitrijovské v Rusku* – 9 drám z rusko-slovenských dejín
  - veselohra *Najdúch* (1867):
    - dej okolo nemanželského dieťaťa mladého zemana a statkára Gejzu Kobozyho a zvedenej sedliackej dievčiny Maňuše Rojkovičovej
    - ostrá kritika mravného úpadku zemianstva
  - poviedky:
    - kritické zobrazovanie vtedajších pomerov, dokumentárnosť
    - realistický, až naturalistický pohľad na prítomnosť
    - zo životných skúseností – *Panslavistický farár* (1870):
      - hlavná postava – farár-národovec Žarnovič, ktorý je často v rozpore s okolím
      - je to vzdelanec, ktorý chce pomáhať ľudu, no jeho pokusy zostávajú bez ozveny
    - *Hlovík medzi vzbúreným ľudom* (1870) – povstanie východoslovenského ľudu – spojené s cholerovou epidémiou v 30. rokoch 19. storočia
    - *Chruňo a Madragora* (1864)
    - *Šofránkovci* (1866)
  - prózy:
    - *Faustiáda* („fantastická hrdinská báseň“; 1912):
      - satira na uhorské pomery v 50. a 60. rokoch 19. storočia

- hlavná postava – doktor Faust, ktorý sa vyberie do Kocúrkova, cestou sa zastaví v nebi, pekle a očistci, v Kocúrkove poráža obra Puchora
- *Dva dni v Chujave* („novoveká povest“; 1873):
  - ostrá satira na zemianstvo a byrokráciu
  - 2 časti:
    1. Deň škaredý (odohráva sa 1865)
      - bezcieľnosť živoriaceho ľudu v Chujave – domy na spadnutie, útecha ľudí jedine v alkohole; prichádzajú úradníci vyberať poplatky a pokuty, ľudia musia platiť, tí čo protestujú sú palicovaní
      - predstavitelia inteligencie – učiteľ Koreň – neschopný, je mu všetko jedno; farár Čilík – požiadavky od pánov, maďarizuje deti, vychvaľuje sa tým, že neovláda slovenčinu
    2. Deň pekný:
      - po rokoch prichádza do Chujavy za farára Ľudomil Rastic, ktorý zriadi detskú opatrovňu, postaví školu, spoločnú sýpku a požičovňu obilia, nové domy – ľudia premáhajú pasivitu, individualizmus a zaostalosť; mravné poučenie
      - učiteľ Semenák – vzdelaný, mladý, chodí od domu k domu a prosí rodičov, aby poslali deti do školy, rozdeľuje deti do tried podľa veku, netrestá ich
  - reč chudoby – nevyberaná, vulgárna

Ján Palárik

(1822 - 1870)

- dramatik
- veľmi ostro a priamo vystupoval proti problémom politickým a spoločenským
- proslovensky orientovaný
- píše hlavne veselohry
- študuje teológiu v Ostrihome, Bratislave a Trnave ⇒ katolícky farár
- vydáva časopis *Cyril a Metod* (veľkomoravská tematika):
  - žiada demokratizáciu cirkevného života
  - žiada o založenie slovenského arcibiskupstva v Trnave
  - zakladá katedry reči a literatúry slovenskej v uhorských seminároch
- za tieto aktivity ide na mesiac do väzenia, cirkev zaňho vyhlási, že ruší svoje požiadavky, čo mu podlomí zdravie
- preložia ho do Pešti na nemeckú faru, kde vydáva *Katolícke noviny* – spriemyslenie Slovenska, obhajuje spisovnú slovenčinu
- 1868 – spoluzakladateľ Novej školy (nepáči sa mu ich kolaborácia s Maďarmi a tak odchádza)
- tvorba:
  - uvádzaná v almanachoch *Concordia* a *Lipa*
  - *Inkognito* (1858):
    - kocúrkovské prostredie
    - jadro deja – záměna osôb
    - hlavné postavy: radný pán Potomský (syn Jelenfy), vdova po richtárovi (dcéra Eva (Everlína – pomadžarčenie), Jelenský – básnik
    - dej: Jelenský dá inkognito Eve prsteň so svojím menom s ošúchaným koncom. Začína sa pripravovať svadba Evy s Jelenfym, ktorý je však na koniec vysmiaty a Eva si berie Jelenského (správny Slováč) a mení si meno späť na Eva
  - *Drotár* (1860):
    - záměna osôb
    - dej sa odohráva v Pešti
    - dej: Slovenský továrnik Rozumný zamestná drotára Bubenčička, ktorý hľadá svojho brata. Zamestná sa tu aj Zalewski, ktorý sa vydáva za Bubenčičkovho brata. Nakoniec všetko dobre skončí, Zalewski sa ožení s Ľudmilou, Bubenčič s neterou Rozumného.
  - *Zmierenie alebo Dobrodružstvo pri obžinkoch* (1862):
    - zmierenie šľachty s obyčajným ľuďom a zemianstvom
    - zmierenie Maďarov so Slováčmi
    - hlavné postavy: Miluša (učiteľova dcéra, čestné slovenské dievča), grófka Eliza Hrabovská, zememerač Rohon (maďarón → Slováč), barón Ľudovít Kostrovický (pomadžarčený)

- dej: Elizin tátor barón Kostrovický starší ju zasnúbi so svojím synom, ktorý o tom nevie. Prichádza do mesta a grófka sa chce presvedčiť, či je to dobrý manžel, tak sa vymení so svojou dobrou kamarátkou Milušou. To isté napadá aj baróna, ktorý sa zase vymieňa s Rohonom. Happyend.
- romantické – happyend, láska, zmierenie
- niektoré časti – vo veršoch, rýmované

REALIZMUS

(polovica 19. storočia – začiatok 20. storočia)

- feudalizmus → kapitalizmus:
  - rozvoj priemyslu
  - „rozvoj myslenia“
- 19. storočie – vzniká filozofia pozitivizmu:
  - zakladateľ – Francúz Auguste Comte
  - poznanie objektívnej skutočnosti je založené na overení si skutočnosti zmyslami, prípadne objektívne je to, čo sa dá experimentálne alebo skúsenosťou overiť
  - vychádza z neho realizmus ⇒ realizmus sa snaží objektívne zobrazit' skutočnosť
- nadväzuje na romantizmus, aj keď je založený na úplne rôznych princípoch
- typická postava – obyčajný človek (muž činu)
- v literatúre vystupujú predstavitelia všetkých spoločenských vrstiev
- literárne druhy – prevláda próza (poviedka, novela, román)
- realistickí spisovatelia sa stávajú kritikmi (žalobcami) spoločnosti

ANGLICKÁ LITERATÚRA

- prechod od romantizmu k realizmu:
  - sestry Brontëové:
    - Jane
    - Charlotte – román *Jana Eyrová* – autobiografické črty
    - Emily – román *Búrlivé výšiny* – krásne romantické vzťahy ruší túžba po pomste (anglický vidiek)
    - píšú spolu zbierky básní (podpis Jane)

Charles Dickens

(1812 – 1870)

- pravé meno – John Huffam
- pochádza z mnohodetnej chudobnej rodiny
- samouk
- 30. roky – prvé peniaze zarába za román *Pamäti rodu Pickwickovcov* (1836 – 1837):
  - anglický vidiek
  - humoristicky ladené
  - Pickwick sa rozhodne so svojimi 3 priateľmi cestovať po anglickom vidieku a naprávať krivdy
  - všetky postavy okrem Sama Wellera (Pickwickov sluha – realistická postava) sa javia ako komedianti
  - kritika anglického zákonodarstva
- výchova detí – román *Oliver Twist* (1838):
  - Oliver – sirota, odkázaný na sirotinec
  - adoptovaný na prácu (otrok)
  - uteká z domu do Londýna
  - tu ho krivo obvinia z krádeže, zistia, že je nevinný, obľúbia si ho, okradnutý ho prijme za syna
  - šéf zločineckej bandy je odsúdený, banda rozpustená
- román *David Copperfield* (1850) – autobiografické črty
- román *Malá Doritka* (1857) – téma otca vo väzení
- *Vianočné rozprávky* (1843 – 1848) – na želanie

FRANCÚZSKA LITERATÚRA

- 19. storočie:
  - rozkvet buržoázie
  - menia sa morálne, ekonomické, citové vzťahy – a literatúra má za úlohu zobrazit' túto zmenu

Stendhal

(1783 – 1842)

- pravé meno – Henri Beyle

- píše esej (umelecká úvaha o rôznych spoločenských problémoch)
- bojuje v Napoleonových vojskách ⇒ píše jeho životopis
- *Červený a čierny* (1830):
  - názov – kňazský odev
  - aristokratická spoločnosť
  - Julien Sorel – opúšťa rady nižšej spoločnosti, snaží sa dostať do vyššej – skoro sa mu to podarí (požiada bohatú ženu o ruku), keď ho jeho „bývalá“ zradí otcovi (markízovi) svojej nastávajúcej
  - postrelí svoju „bývalú“ a dostáva za to trest smrti (lebo neľutoval, že ju zabil)

Honoré de Balzac

(1799 – 1850)

- študoval právo
- nedostatok peňazí
- písal po nociach → ochorel → zomrel
- mal rád ženy (sukničkář)
- celoživotná tvorba – *Ludská komédia* – cyklus próz (romány, poviedky):
  1. Štúdie mravov – *Otec Goriot* (1835), *Lesk a bieda kurtizán*, *Gobseck* (1830)
  2. Filozofické štúdie – *Šagrénova koža* (najúspešnejšia próza; 1831)
  3. Analytické štúdie – *Fyziológia manželstva* (1825)
    - 95 nedokončených románov
    - 78 náčrtov
    - 2500 postáv (v jednotlivých dielach sa opakujú)
    - *Šagrénova koža*:
      - rozprávkový námet
      - šľachtic chce spáchať samovraždu (cíti sa byť zbytočným), lebo nemá dost síl na napísanie diela Teória vôle
      - príde ku starinárovi, ktorý mu dá čarovnú kožu, ktorá plní želania, ale sa pri tom aj zmenšuje a s ňou sa zmenšuje aj dĺžka života jej majiteľa
      - prežije krásny život, no keď už má všetko čo chcel, zistí, že koža je už príliš krátka a zomiera zo strachu pred smrťou

Gustave Flaubert

(1821 – 1880)

- psychologická kríza človeka v spoločnosti
- študuje právo (neukončuje štúdium pre chorobu)
- román *Pani Bovaryová* (1856):
  - dielo kritického realizmu, kde autor odkrýva nemorálne vzťahy v spoločnosti
  - žije v kláštore → manželstvo (lekár – stále zaneprázdnený ⇒ nespokojnosť) → milenci (zneužívajú ju) → nenachádza, čo chce → samovražda; neskôr zomrel aj jej muž
- román *Citová výchova* (1869) – nenaplnená láska študenta k vydatej žene

Guy de Maupassant

[Gu de Mopasa]

(1850 – 1893)

- pochádza zo šľachtickej rodiny
- štúdium práva (nedokončené)
- návrat z prusko-francúzskeho frontu – pracuje na ministerstve školstva (eseje, kritické články)
- neskôr – iba literatúra:
  - debuty – poézia
  - spoločenskokritický román *Miláčik* (1855)
  - román *Mont-Oriol* (1887):
    - satira
    - zosmiešňuje honbu za majetkom
    - u jedného dedičana minerálny prameň ⇒ jeho dcéry sú žiadané, dostávajú sa do popredia

Naturalizmus

- nadväzuje na francúzsky realizmus
- úsilie o vystihnutie tzv. životnej pravdy chápanej v duchu pozitivizmu
- človeka zobrazoval ako súčasť prírody
- vykreslenie situácie deja až do detailov bez prikrášľovania (až nevhodné)

Emile Zola

(1840 – 1902)

- romány *Brucho Paríža*, *Zabijak*, *Germinal* – ťažké životné a pracovné podmienky robotníkov
- dobre poznal prostredie svojich hrdinov
- silné realistické tendencie a do popredia sa dostáva sociálny a humanistický akcent

RUSKÁ LITERATÚRA

Nikolaj Vasilievič Gogol'

(1809 – 1852)

- prozaik – poviedky:
  - humorne ladené
  - zo života všetkých spoločenských vrstiev
  - zbierky poviedok *Večery na laze neďaleko Dikaňky* a *Mirhorod*
  - *Peterburské poviedky* (1842):
    - najvýznamnejšia – *Plášť*:
      - úbohý úradník Bašmačkin potrebuje nový plášť, ide ho odhladať a šetrením ho získa
      - ide na oslavu, keď sa vracia, ukradnú mu ho ⇒ chradne ⇒ umiera ⇒ chodí po noci ako duch
      - kritizuje tu ťažké podmienky poctivých, pracovitých ľudí, ktorí sa nedokážu brániť
- dramatik – komédie:
  - *Revízor* (1836):
    - satira na spoločenské problémy
    - hlavná postava – úradníček a dobrodruh Chlestakov
    - prichádza z Petrohradu do dediny, kde očakávajú revízora tiež z Petrohradu, lebo v nej miznú štátne peniaze
    - dedinčania si myslia, že je revízor, podplácajú ho, on ich v tom nechá, zarába na nich
    - prichádza naozajstný revízor
- román *Mŕtve duše* (1842):
  - hlavná postava – dobrodruh a budúci podnikateľ Čičikov
  - kritika, ostrá satira na cárstvo
  - cestuje po Rusku a od statkárov skupuje mŕtve duše nevoľníkov
  - statkári – celá plejáda záporných postáv

Ivan Sergejevič Turgenev

(1818 – 1883)

- jeho tvorba je ovplyvnená Francúzmi (Zola, Flaubert, Maupassant) a je spätá s prírodou → *Polovníkove zápisky* (1852):
  - kniha poviedok
  - postavy: rozprávač a sprievodca, ktorí putujú po Rusku a lovia
  - *Koniec Čertopchanova*:
    - cigánka chce odísť od Čertopchanova, lebo sa jej zachcelo (cigánska túžba po slobode, voľnosti)
    - radšej by zomrela (Č. na ňu mieri zbraňou), než by ostala „väznená“ v jeho dome
    - pozn.: nie je v skutočnosti väznená, Č. ju zobral a urobil z nej urodzenú pani ⇒ v podstate by mu mala byť vd'ačná
    - téma spevu, prírody, lásky
- román *Otcovia a deti* (1862) – konflikt medzi statkárskou aristokraciou (otcovia) a novou revolučnou (až demokratickou) mládežou (deti)
- román *Rudin* (1856) – téma „zbytočného človeka“ (obyčajne šľachtic, ktorý má prostriedky i schopnosti, aby pomohol spoločnosti, no nemá jasný cieľ)

Fiodor Michaljovič Dostojevskij

(1821 – 1881)

- sociálno-psychologický román *Biedni ľudia* (1845):
  - vo forme listov 2 osamelých, opustených ľudí (chudobný úradník, dievčina – sirota)
  - dievča prijíma ponuku svojho bývalého zvodcu, bohatého statkára, hoci vie, že po sobáší s ním nebude šťastná
  - kritika sociálnych pomerov v Rusku
- zatknutý a odsúdený na smrť kvôli uznávaniu ideí utopického socializmu → štvorročné nútené práce na Sibíri (poznačili ho fyzicky i psychicky → román *Zápisky z mŕtveho domu* (1862) – väzenské prostredie
- román *Zločin a trest* (1866):
  - píše tiež vo väzení
  - apoziopéza – nedokončené vety (...)
  - študent Rodion Raskol'nikov:
    - ideológia:
      - obyčajní ľudia – väčšina, povinní podradiť sa neobyčajným ľuďom
      - neobyčajní ľudia – nadriadení, žijú podľa pravidiel, ale majú určité právo ich porušovať, robiť zločiny bez trestu
    - chce zabiť úžerníčku (je neobyčajný človek), lebo zdiera druhých, má veľa peňazí, ktoré sa dajú využiť aj užitočnejšie (jeho štúdium, ...)
    - zabije ju, ale príde jej sestra, musí zabiť aj ju
    - polícia mu je na stope, no nič mu nedokáže
    - prizná sa pod vplyvom Soni (mladá prostitútka, živí rodinu, zlatá osoba) , ktorá s ním ide do vyhnanstva z lásky
- román *Idiot* (1868) – snaha prekonať zlo láskou stroskotáva
- romány *Diabom posadnutí* (1871 – 1872), *Bratia Karamazovci* (1880) – analýza mravných problémov človeka

Lev Nikolajevič Tolstoj

(1828 – 1910)

- miesto, kde žil – Jasná Pol'ana
- vlastných 10 detí (+ dosť nemanželských)
- Dušan Makovič – lekár jeho rodiny – tvorba: *Jasnopolianske zápisky*
- 60. – 90. roky – vrchol tvorby:
  - 60. roky – štvordielny román-epopeja (rieka) *Vojna a mier* (1863 – 1869):
    - román-epopeja znamená, že je to rozsiahly román s jednou hlavnou dejovou líniou a veľa ďalšími vedľajšími líniami
    - odohráva sa v rokoch 1805 – 1820 (počas napoleonských vojen)
    - 3. diel zobrazuje priamo rok 1812 (bitka pri Moskve)
    - mier – na dedinách, ktorých sa vojna nedotkla (oslavy, ...)
    - hlavné postavy:
      - Kutuzov – ruský vojvodca – kladná postava
      - Napoleon – záporná postava
      - knieža Andrej Balkovský
      - Nataša Rostovová – jeho milá – ideál ruskej ženy
    - ukážka:
      - 1. časť:
        - bitka francúzskych vojakov a ruskej batérie
        - ruskí vojaci utekajú a zostáva iba jeden prápor
        - Andrej ide s pokrikom do boja
        - na konci je zranený (neskôr je zranenie príčinou smrti), paradoxne je na konci obraz neba, pokoja, krásy, ticha (kontrast k vojne ⇒ jej nezmyselnosť)
      - 2. časť – ples, obraz krásnej Nataše ako ideál ruskej ženy so všetkými kladnými vlastnosťami
  - 70. roky – román *Anna Kareninová* (1878):
    - vydá sa dôstojníka
    - chce utiecť od manžela ⇒ konflikt so spoločnosťou
    - vrhne sa pod kolesá vlaku, lebo sa so spoločnosťou nedokáže vysporiadať
    - poukazuje na hľadanie lásky (ak nie je nájdená, končí toto hľadanie samovraždou jedinca)
  - 90. roky – román *Vzkriesenie* (1899):

- šľachtic spozná v obžalovanej dievčine (je v porote) ženu, ktorú kedysi zvedol
- ponúkne jej manželstvo, ona ho odmieta, ide radšej do vyhnanstva so „sebe rovným“
- so života všetkých vrstiev
- vykreslená i zlá situácia v ruských väzniciach

Anton Pavlovič Čechov

(1860 – 1904)

- próza:
  - poviedky:
    - geniálny výber mien postáv
    - *Chameleón*:
      - kritika chameleónstva
      - pes uhryzne Krochkina
      - Oľapilov chce najprv psa utradiť, ale keď zistí, že je generálov, oborí sa na Krochkina a vychvaľuje psa ⇒ je chameleón
    - *Smrť úradníka*:
      - nízky úradník si kýchol v divadle a oprskal pritom generála
      - stále sa generálovi ospravedľuje, otravuje ho, až naňho generál nakričí a úradníček v následku toho umiera
      - kritika strachu pred vysokopostavenými ľuďmi
    - *Vaňka* (Ivan):
      - dedinský chlapec
      - učí sa v Moskve u obuvníka, ktorý s ním kruto zaobchádza
      - je z toho smutný, píše list svojmu milovanému dedkovi
      - list však neofrankuje, nenapíše ani adresu ⇒ dedko sa ani len nedozvie, aké problémy má jeho vnuk
    - *Dáma so psíkom*:
      - láska vydatej ženy a mešťana (v Moskve)
      - pod jej vplyvom sa mešťan mení k lepšiemu
      - láska trvá aj po rozchode
    - *Izba číslo 6*
  - novely
- dráma:
  - prienik do psychiky postáv
  - zobrazuje „súčasnosť“ a „súčasnú“ problémy
  - *Čajka* (1896), *Ujo Váňa* (1897), *Tri sestry* (1901)
  - *Višňový sad* (1903):
    - tri generácie:
      - stará: grófka Ranevská + jej brat Gajev
      - súčasná: kupec Lopachin
      - mladá: Aňa + jej nápadník Peťo
    - grófka sa vracia späť z Paríža, jej nápadník kupec Lopachin chce spraviť domčeky na pozemku, s čím súvisí aj výrub višňového sadu, ktorý zosobňuje grófkine spomienky
    - získa pozemok, grófka sa s tým nemôže vyrovnáť, a preto znova odcestuje do Paríža a nechce radšej vedieť, čo sa so sadom stane
    - Aňa s Peťom veria, že nastúpi lepšia, spravodlivá spoločnosť
- zomiera mladý na TBC

ČESKÁ LITERATÚRA

- národné povedomie – časopis Květy, edícia Matice lidu, inštitúcia Umělecká beseda, spolok Sokol
- 1868 – základný kameň národného divadla v Prahe položený
- mladá generácia autorov naväzuje na Karla Hynka Máchu, ale snaží sa zachytiť aj obraz novej doby

Ján Neruda

(1834 – 1891)

- malostranské prostredie → poézia:

- debut– *Hřbitovní kvítí* (1857) – Bachov absolutizmus
- *Knihy veršů* (1868):
  - sociálne balady (nadviazal na Karel Jaromír Erbena)
  - intímna lyrika (láska k žene i k matke)
  - vlastenecké básne
- *Písňe ko(s)mické* (1878) – dúfa, že človek „dobyje“ vesmír
- *Balady a romance* (1883) – ľudové, kresťanské, historické motívy
- *Prosté motívy* (1883) – rozdelené podľa 4 ročných období (jarní, letní, podzimní, zimní)
- próza:
  - *Arabesky* – prienik do psychika postáv, dejová línia je až na 2. mieste
  - *Povídky malostranské* (1878):
    - vlastné skúsenosti
    - obraz Prahy do roku 1848
    - *Přivedla žebráka na mizinu*:
      - žobrák žobre na Malej Strane – v podstate sa má dobre (ľudia sú milí, vždy má čo jesť, ...)
      - klebetnica rozhlási, že má veľa peňazí (nechcel ju za ženu) ⇒ zanevrú naňho ľudia ⇒ priviedla ho na mizinu

Alois Jirásek

(1851 – 1930)

- píše historické romány (od 15. storočia):
  - debut – *Skaláci* (1875) – zobrazuje tu ľudovú vzburu proti cudziemu panstvu
  - *Filosofská historia* (1878):
    - z prostredia Litomyšle revolučných rokov 1848 – 1849
    - kontrast vlasteneckých českých študentov a konzervatívne ponemčené meštianstvo
  - boj Chodov za zdedené práva vykresľuje román *Psohlavci* (1884)
  - trilógia *Mezi proudy*, *Proti všem* a *Bratrstvo* (1887 – 1890, 1893, 1899 – 1908):
    - veľký obraz českých dejín
    - román *Mezi proudy* predstavuje vznik husitského hnutia a podstatu reformného hnutia v cirkvi
    - kronika obdobia 1419 – 1420 – román *Proti všem* – pod vedením Jána Žižku sa dvíha vlna ľudového odporu proti cudzím i domácim predstaviteľom feudálnej moci a pápežstva
    - *Bratrstvo*:
      - umelecky najlepší
      - 3 časti:
        - *Bitva u Lučence* – obraz Jiskrových vojsk a ich veľké víťazstvo nad Huňadim v bitke pri Lučenci
        - *Mária* – šíri sa sláva bratříkov, Ján Jiskra sa rozhodol uzavrieť mier s Huňadim, s čím nesúhlasila časť bojovníkov na čele s Petrom Aksamitom, úpadok bratříkov (stávajú sa z nich rabovatelia a po prehratej bitke s kráľom Matejom strácajú historickú úlohu)
        - *Žebráci* – zobrazuje boj bratříkov, ktorí sa opevnili na Spišskom hrade proti Huňadimu, Maďari pomocou zrady dobytú hrad, zvyšok bratříkov sa potuluje po kraji ako žobráci

SLOVENSKÁ LITERATÚRA

- aj keď sa na Slovensku realizmus oneskoril takmer o polstoročie, znamenal výrazný vývinový pokrok
- autori sa snažia priamo zobrazit' skutočnosť, preto dávajú prednosť súčasnej tematike a konfliktom
- témou sa čoraz väčšmi stával slovenský ľud, jeho kultúrny a spoločenský život
- umelecké ideály – domáca literatúra (Ján Kollár, Andrej Sládkovič) I európska poézia (George Gordon Byron, Victor Hugo, Heinrich Heine, Sándor Petöfi)
- sociálna problematika zatlačila národnú otázku (píše sa hlavne o roľníkoch, o zlej situácii jednoduchého ľudu)
- almanach Napred:
  - zostavili ho Pavol Országh Hviezdoslav a Koloman Banšell
  - úsilie o slobodu prejavu všetkých stránok básnikovej osobnosti, demokratizmu v čítaní a myslení mladých, ich túžby po tematickej pestrosti a veršovej novosti ⇒ jednoznačné kritické zamietnutie od „otcov národa“
- generačná výmena sa odohrala na prelome 70. – 80. rokov – zánik štúrovského časopisu Orol (1880) a vznik nového časopisu, presnejšie obnovenie Slovenských pohľadov (1881; nová generácia – Svetozár Hurban-Vajanský, Jozef Škultéty)

Prvá vlna slovenského literárneho realizmu

(1880 – 1900)

- predstavitelia – Svetozár Hurban-Vajanský, Pavol Országh Hviezdoslav, Terézia Vansová, Martin Kukučín, Elena Maróthy Šoltéssová a ďalší
- poézia:
  - nový sylabotonický veršový systém
  - širšia škála veršových foriem i básnických výrazových prostriedkov ⇒ priblíženie k „vysokému“ básnickému štýlu, nie však na úkor jej zrozumiteľnosti ani exkluzívnosti, výnimočnosti
  - hlavne lyrické a lyricko-epické skladby (P.O. Hviezdoslav)
- próza:
  - charakter ľudového jazyka poznačeného stylistickými osobitosťami autora ⇒ odpútanie sa od kompozično-stylistickej šablóny romantickej prózy
  - krátke formy – kresby, črty, poviedky
  - novely a prvé rozsiahle románové skladby zo spoločenského života
  - za vrchol tvorivého umenia sa považuje román
- dráma:
  - najmenej rozvinutá
  - Hviezdoslavova tragédia *Herodes a Herodias* je veľmi náročná ⇒ presiahla inscenačné možnosti súdobého slovenského divadla
- kultúrne centrum – Martin:
  - vychádzajú tu časopisy (Orol, neskôr Slovenské pohľady, Národné noviny, Priateľ ľudu, Černokňažník)
  - žije tu veľa národných dejateľov (Karol Kuzmány, Svetozár Hurban-Vajanský (Slovenské pohľady), Jozef Škultéty, Elena Maróthy Šoltéssová a ďalší)
  - vznikla tu kníhtlačiareň, neskôr Kníhkupecko-nakladateľský spolok, Muzeálna slovenská spoločnosť, ...
  - stredisko ochotníckeho divadelníctva
  - ženský spolok Živena
  - význam pri normovaní slovenského spisovného jazyka
- kritika romantizmu:
  - dielo Jaroslava Vlčka *Literatura na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy*
  - Kritické listy – medzi S.H. Vajanským a J. Škultéty v časopise Orol

Svetozár Hurban-Vajanský

(1847 – 1916)

- spisovateľ, politik, literárny historik a kritik, prekladateľ
- umelecké meno Vajanský mu dal Viliam Paulíny-Tóth
- najstarší syn Jozefa Miloslava Hurbana ⇒ veľmi dobre vychovaný, stretol sa s rôznymi osobnosťami, účastnil sa ich diskusií ⇒ rozhľad
- vzdelanie – Bratislava, Budapešť – práva
- po štúdiách – právnická prax
- medzník v jeho živote – 1878 – násilne povoláný do vojsk do Bosny bojovať
- po návrate (asi o rok) sa začína venovať písaniu
- tvorba:
  - poézia:
    - *Tatry a more* (1879):
      - 1. zbierka básní
      - rozsiahla
      - 7 častí:
        - Zvuky, Maják – doznievanie romantizmu, nadväzuje na európsku romantickú literatúru
        - Jaderské listy – z Bosny (zosmiešňuje „hrdinstvo“ maďarských vojakov a vyzdvihuje oddanosť vojakov Bosny); Lúčenie – príchod domov – verí v slobodu všetkých slovanských národov (puto s Ruskom – ako Kollár)
        - Sny a báje
        - Ratmír – čerpá z histórie – príbeh o likavskom pánovi Ratmírovi a jeho spore s Matúšom Čákom Trenčianskym

- Herodes – veršovaná poviedka (násilné odvedenie chlapca a dievčaťa do Maďarska, lebo ich chceli vychovať u maďarského pána, umierajú pod kolesami vlaku, lebo chceli rozobrať vagón a vrátiť sa, no keď sa spustili po doske, vlak ich prešiel)
- Dozvuky
- používa zdrobneniny, aby vyvolal súcit u čitateľa
- používa poetizmy (teká)
- 80. roky – *Spod jarma (Malý drotár, Pltník* – sociálna tematika; 1884), *Verše* (1890)
- próza – romány a novely – otázka zemanstva:
  - jeho diela sú realistické, ale nemajú realistické spracovanie, sú to v podstate predstavy
  - novela *Letiace tiene* (1883):
    - statkár Jablonský prenajme pľú Nemcovi Bauerovi, ale ten nechce obojstranný prospech, ide mu len o svoj zisk
    - Jablonský prichádza na to, že v spolčovaní s Nemcami nie je záchrana, ale že sa treba spolčovať so slovenskou inteligenciou (učiteľov syn Milko)
  - román *Suchá ratolesť* (1884):
    - Stanislav Rudopoľský – zeman, po rokoch sa vracia do Rudopolia, je sčítaný, múdry
    - Ondrej – jeho sluha, ktorý počas jeho neprítomnosti udržuje kaštieľ
    - rodina Vanovských – Karol + Mária – manželia; dcéra; chovanica Anna, ktorá si chodí do knižnice na Rudopoľského zámok požičiavať knihy, má zlý zrak a čítaním sa jej ešte zhoršuje, nakoniec oslepne
    - Adela Rybárička – vdova, veľmi samostatná, správa sa na vtedajšie pomery veľmi otvorene ⇒ nevhodne
    - učiteľ Tichý – vzťah s Annou – majú syna a on si ju chce vziať, aj keď mu ona nechce byť na obtiaž; nakoniec mu ešte pred svadbou zomrie
    - Tichý má spor s Maďarom Svatnajom, Rudopoľský sa do toho zamontuje, pobije sa so Svatnajom, Adela ho ošetruje, nakoniec sa dajú dokopy
    - Rudopoľský maľuje Máriu, ospevuje jej krásu, ona si to zle vysvetlí, lebo on ju vníma len ako objekt
    - Mária povie Karolovi, že nechce už tak ďalej žiť, že nechce, aby bol tak dlho vždy preč atď. a Karol sa kvôli tomuto zmení
  - dvojdielny román *Koreň a Výhonky* (1895 – 1896):
    - zachytáva tu vzájomné vzťahy medzi inteligenciou, meštianstvom a sedliactvom
    - koreň – stará sedliacka rodina Drevanskovcov, výhonky – jej mladá generácia
    - manželstvo učiteľského syna Mirka Kladného so sedliackym dievčaťom Annou Drevanskou
    - meštiansku, väčšinou maďarónsku, spoločnosť predstavuje okruh odrodilcov okolo rohonského notára Dünagela, ktorý v záverečnej scéne na veselej nočnej hostine spácha samovraždu, čo sa dá vysvetliť aj symbolicky ako predtucha (predpoveď) skazy, ku ktorej speje protislovensky a protiľudovo orientovaná politika vládnucej spoločnosti
  - román *Kotlín* (1901):
    - zeman Andrej Lutišinič, ktorý má veľmi veľa príbuzných črt so Stanislavom Rudopoľským zo Suchej ratolesti, ale líši sa od neho v tom, že nespľýva so slovenským národom ⇒ zbytočný človek
  - novelistika:
    - téma inteligencie, zemanov
    - aktivizácia vrstiev, neodľahovanie sa od vecí verejných
    - *Kandidát* (1881), *Podivíni* (1890), *Podrost* (1881)
    - nemali taký ohlas
    - snažil sa o vytvorenie mnohostranného obrazu slovenskej spoločnosti
  - cestopisy – svedčia o jeho veľkom rozhlade
  - literárno-historické a literárno-kritické state – hlavne o Hviezdoslavovi
- ženský časopis *Dennica* (1898):
  - zakladateľky – Terézia Vansová, Elena Maróthy Šoltéssová
  - súvisí s aktivizáciou ženského spolku Živena
  - poézia a próza (ľahšia)
  - nepodporoval ho

Terézia Vansová

(1857 – 1942)

- skromné vzdelanie
- jej otec bol farár, vydala sa za farára

- 1898 – zakladá prvý časopis slovenských žien - Dennicu
- začína poéziou – *Moje piesne* – uverejňované v Orle
- próza:
  - nachádza tu väčšie uplatnenie
  - široký tematický výber – od rozprávkových motívov až k spoločenským aktualitám (publicistické články)
  - najprv je jej charakter viac sentimentálno-romantický než realistický (získanie ženského čitateľstva)
  - román *Sirota Podhradských* (1889):
    - hlavná postava – meštianske dievča Viola Podhradská – krásna, šľachetná
    - prenasleduje ju nepriazeň osudu – zomrie jej matka, otec vyjde na mizinu, je obvinený z podpaľáčstva a dobytý na smrť
    - žije u ujca Vilinského, kde zažíva ústrky a len málo porozumenia
    - zahorí vzájomnou láskou s najstarším Vilinského synom Imrichom a všetko sa končí dobre a šťastne (aj meno jej otca je očistené)
    - čitateľský úspech (dobrý dej, sentimentalita, jednoznačná morálka, ...)
  - román *Kliatba* (1927):
    - hlavná postava – zvrhlý zeman Fekete, sadisticky vyvražďujúci svoje ženské obete
    - súdobý literárny vkus, postromantické nálady, krvavé dobrodružstvá, lacná sentimentalita
  - druhá línia tvorby – dokumentárny základ v tom, čo sama zažila, čo počula rozprávať o svojej a manželovej rodine:
    - črty a anekdotické príbehy *Julinkin prvý bál* (1888), *Ohlášky* (1892), *Prsteň* (1893)
    - rozprávanie *Paľko Šuška* (1903 – 1904):
      - skutočný príbeh chlapca-siroty, ktorý žil na slatinskej fare
      - zobrazuje prostredie vlastného detstva, situáciu súdobých škôl, niektoré známe postavy slovenských činiteľov
    - rozsiahlejšie práce – *Ján Vansa* (1926 – 1928), *Pani Georgiadesová na cestách* (1896 – 1897)
    - spomienkové dielo – *Danko a Janko, dobrodružstvá malých hrdinov* (1905):
      - motívy z detstva svojho muža a jeho priateľa Daniela
      - drobné chlapčenské príhody a nehody, výmysly a dobrodružstvá
  - dedinské prostredie – séria 18 próz *Z našej dediny* (*Pod starým dubom, Rimava-riava, Hajvidla, ...*) (1893 – 1895 v Slovenských pohľadoch)
  - činohra v piatich dejstvách *Svedomie* (1897)

Elena Maróthy Šoltésová (1855 – 1939)

- dcéra štúrovského básnika Daniela Maróthyho
- manžel – obchodník Ľudovít Šoltés
- aktivity:
  - zapája sa do činnosti spolku Živena
  - prispieva článkami do časopisu Dennica
  - stojí na čele časopisu Živena
- tvorba:
  - skúsenosti z detstva, dedinské a malomestské prostredie:
    - poviedky, črty:
      - *Na dedine* (1881) – uverejnená v Slovenských pohľadoch
      - *Prípravy na svadbu, V čiernickej škole*
    - novely – *Prvé previnenie* (1896), *Popolka* (1898), *Za letného večera* (1902)
    - dvojdielny román *Proti prúdu* (1894):
      - problematika zemianstva
      - návrat najlepších príslušníkov zemianstva
      - láska a manželstvo Oľgy Laskárovej z národne uvedomelej rodiny s odrodilým zemanom Šavelským
      - Šavelský sa v manželstve „preformuje“ na horlivého národovca a svoju lásku k národu nedokazuje len rečami, ale stáva sa vo svojom okolí príkladom bojovníka za národné práva
      - druhý diel je opisom Šavelského aktivít (ide „proti prúdu“ vládnej politiky)
      - nebol zvlášť priaznivo prijatý
      - kritika – umelecké nedostatky, nereálne spoločenské riešenie problému, nedostatočná dramatickosť, nelogickosť vývinu charakterov postáv, nezáživný opisno-rozprávačský postup
  - po diskusii okolo románu sa odpútava od estetickej línie Vajanského diela a rodia sa jej vrcholné prozaické i literárno-kritické práce:

- dvojdielne zápisky *Moje deti – dva životy od kolísky po hrob* (1923 – 1924):
  - úsmevné čaro drobných detských dobrodružstiev aj naozajstný hlboký smútok matky, ktorá nakoniec stratila obe deti, sú v diele výborne stvárnené
  - vrchol Šoltésovej tvorivého úsilia, veľký úspech
  - umelecky hodnotnejší je prvý diel, ktorý končí smrťou dcéry
  - obsahujú aj autorkin vlastný životopis od chvíľ, keď sa ako mladá matka usilovala vyznať v povahách svojich detí a pomáhať im
- memoáre *Sedemsiat rokov života* (1925):
  - v rozpore s názvom obsahujú len prvých 20 rokov autorkinho života (ostatok je zahrnutý v *Mojich deťoch*)
- literárno-kritické práce:
  1. povzbudzuje iné autorky (Vansovú, Podjavorinskú, Timravu) vyzdvihuje umeleckú hodnotu ich diel
  2. články-portréty autorov alebo jednotlivých literárnych diel

Pavol Orzságh Hviezdoslav

(1849 – 1921)

- pre slovenskú literatúru znamená asi toľko, čo pre poľskú Mickiewicz, pre anglickú Shakespeare, pre nemeckú Goethe atď.
- narodil sa vo Vyšnom Kubíne, ale väčšinu života strávil v Dolnom Kubíne (+ 20 rokov (1879 – 1899) v Námestove)
- strednú školu vyštudoval v Miškolci (⇒ k Slovenčine ho museli priviesť priatelia)
- vzor – Andrej Sládkovič
- právnické vzdelanie (advokát, podsudca)
- popri advokátskej praxi aj písal, ale na konci 19. storočia sa rozhodol, že sa začne živiť len písaním
- vstup do slovenskej literatúry – 60. roky
- 1868 – *Básnické prviesenky Jozefa Zbranského* – debut
- 1871 – v almanachu *Napred* uverejní 14 básní a drámu *Otčím* (básne – ľúbostná lyrika, všeľudské problémy)
- 1874 – zatvorené posledné gymnázium → opúšťa Dolný Kubín, lebo predniesol verejný prejav, ktorý bol proti národnému útlaku
- oženil sa s Ilonou Novákovou
- 70. roky – pseudonym Hviezdoslav
- 1878 – v *Orle* uverejní 16 lyrických básní pod názvom *Jesenné zvuky*
- tvorba – intímna, spoločenská, prírodná, reflexívna lyrika, všeľudské problémy, zemanstvo, reakcie na 1. svetovú vojnu

Lyrika

- 1880 – *Krb a vatra* (3 diely):
  - *Z rodinného krbu* – rodinné problémy
  - *Jesenné zvuky* – národné problémy
  - *Spevy slobody* – všeľudské problémy
  - vydáva iba časopisecky
- 1885 – 1896 – *Letorosty I, Letorosty II, Letorosty III*:
  - *Letorosty I*:
    - píše v akom duchu chce tvoriť:
„Mne odporným, čo prírode sa prieči,
len pravdy si cítim prostý obličaj“
    - 19 básní
  - *Letorosty II*:
    - poznačené „čiernym“ rokom – zomrie mu matka, svokra, otec, po roku aj brat
    - pochmúrna (30 básní)
    - po bratovi si vzal do opateru 2 siroty
  - *Letorosty III*:
    - spoločenské témy, postavenie Slovenska
    - 34 básní
    - 2 spomienkové (*Priadka* – na matku; *Rolník* – na otca)
    - *Prečo nie som víchrom* – reaguje na ľudí, ktorí nepracujú a priživujú sa na ostatných – chcel by ich „odfúknuť“
- *Sú poeti – šťastné deti* – spisovatelia – šťastní, stále snijú
- *Ó, prajte mi ticha* – kontrast jeho presvedčenia s ľuďmi, ktorí idú proti nemu

- 1886 – *Sonety* – 21 zneliek – priznáva si, že aj naňho vplývajú negatívne prvky vonkajšieho sveta
- 1885 – 1895 – *Žalmy a hymny*:
  - biblický charakter
  - chcel umocniť naliehavosť svojich aktuálnych výziev a predstáv
  - báseň *Žalm žaloby*
- zbierka *Prechádzky jarom* – prebúdajúci sa život (lesy lúky, zvieratá, polia) sú v konfrontácii so starnúcim básnikom
- zbierka *Prechádzky letom* – duševná pohoda – prírodná lyrika, vyzdvihuje priaznivú atmosféru, statočnú prácu mladých ľudí na poli (ženci po tvrdej práci spievajú)
- 1903 – 1921 – *Stesky*:
  - pocit „bezozvennosti“, osamelosti
  - *Slovenský Prometheus – či možný je?*:
    - vrcholil tu protikladnosť medzi básnikom a spoločnosťou i jeho vlastná vnútorná „rozorvanosť“
    - obraz slovenského Prometea, ktorý je pribitý a trpí „za svoje a – svojich viny“
- 1901 – 1911 – *Dozvuky*:
  - podobné *Steskám*
  - na konci – načrtnutá budúcnosť, ktorá je v protiklade s prítomnosťou
  - *Nie, slovenského darmo od poetu...* – zdôrazňuje svoju prvoradú úlohu – službu ľudu
- 1914 – *Krvavé sonety*:
  - vyšli 1919 (32 sonetov)
  - reakcia, odsúdenie, morálna analýza, hľadanie vinníka, obraz 1. svetovej vojny
  - obžaloba ľudstva a kresťanstva, privolávanie mieru, pieseň o krvi
  - používa:
    - ruské výrazy
    - mená bohov
    - básnické otázky
    - zvukomalbu (rvú vlny vôd, piští vzduch, ...), metafory, epizeuxu (opakovanie slova viackrát za sebou v jednom verši), elipsu (vynechávanie časti vety), nedokončené vety

Epika

- lyricko-epické skladby:
  1. *Ežo Vlkolinský*
  2. *Gábor Vlkolinský*
  3. *Hájnikova žena*
 } zemianska otázka – chce spojenie so sedliackou vrstvou (pracovitá); eposy
- *Ežo Vlkolinský* (1890):
  - Ežo sa chce oženiť so Žofkou Bockovie
  - jeho mama Estera to však nechce – Žofka nie je pre ňu dosť bohatá
  - Ežo so Žofkou utečú, prichýli ich strýko Eliáš (Esterin brat) a usporiada pre nich veľkú svadbu (⇒ pohnevá si Esteru)
  - ich spor nakoniec vyrieši Ežov syn Benko, ktorý si svojou detskou nevinnosťou podmaní starú mamu a ona sa so synom uzmieri
- *Gábor Vlkolinský* (1901):
  - napísal trošku neskôr
  - materiálny i spoločenský úpadok (Gáborova mama prepadla alkoholu)
  - všetci jeho súrodenci idú preč
  - aj milá ho opustila
  - na radu Eža sa oženi dcérou sedliackej rodiny Blažkovcov
  - v pozadí eposu vidieť aj skutočné spoločenské udalosti (memorandové zhromaždenie – 1861, ...) a reakcie Vlkolinčanov na ne
  - Vlkolinec je vlastne Vyšný Kubín
  - viaceré postavy sa v oboch eposoch prelínajú, spolu tvoria kroniku rodiny Vlkolinských
- *Hájnikova žena* (1884 – 1886):
  - 15 spevov
  - lyrické:
    - prvý spev – Pozdrav
    - posledný spev – Zbohom
    - piesne v iných častiach
  - hornooravská príroda

- hlavná téma – láska mladých ľudí (Miško a Hanka Čajkovci) a v protiklade k nej nemorálnosť šľachty
- dej:
  - zomrie starý hájnik Čajka (80 rokov)
  - jeho syn Michal sa uchádza u grófa Vilányho o miesto svojho otca, dostáva ho
  - má rád Hanku, ktorá na neho čaká a chce si ho vziať, ale jej rodičia nesúhlasia (sú oveľa bohatší než Michalova rodina)
  - sobáš sa nakoniec koná, Michal zoberie svoju nevestu do horárne (predtým ju renovoval)
  - Artuš Vilány (grófov syn) vidí Hanku v kostole, veľmi sa mu páči a príde ju navštíviť
  - chce sa napiť a za to jej aj zaplatí, Hanka je nahnevaná a hodí peniaze aj s krčahom do priepasti
  - na druhej návšteve ju Artuš obťažuje, no Hanka mu utečie (mužovi o ňom nepovie – veď je už veľká)
  - na tretej návšteve ho v sebaobrane zabije, vinu na seba zoberie Michal a idú ho súdiť
  - Hanka ide k rodičom, kde nenachádza pochopenie, mama jej umiera, zblázni sa z toho a keď majú vyriešiť rozsudok nad Michalom, príde do súdnej siene a vykrikuje, že ona zabila grófa
  - súd ich prepustí (nemôže ju súdiť, keď je šialená)
  - Hanka zase znormálnie a narodí sa im dieťaťko
  - Michal zachráni život grófa Vilányho (zastaví voz), ten sa mu chce odvdáčiť (núka mu zlato, ...)
  - Michal si želá len odpustenie za vraždu jeho syna a jeho želanie je splnené
- rozsahom menšie epické skladby:
  - život oravského roľníckeho ľudu:
    - charakterová drobnokresba, jednoduchý poviedkový sujet – *Bútora a Čútora* (1888)
    - jednoduchá črta, bez pevnejšieho dejového podkladu – *Na obnôcke* (1889), *V žatvu* (1890)
  - problematika majetkových vzťahov, ktoré narušajú vzájomné ľudské spolužitie – *Poludienok* (1891), *Večera* (1892), *Prvý záprah* (1901)
- biblické básne:
  - básne s biblickými látkami s menej nápadnou alegorizáciou alebo aktualizáciou
  - *Agar* (1883) – osudy matky Agar a jej syna Izmaela, vyhnaných krutou Sárrou z Abrahámovho domu pripomínajú postavenie Slovenska v Uhorsku
  - *Ráchel* (1891; vyvraždenie detí v Jeruzaleme Herodesom – utrpenie národa), *Kain* (1893), *Vianoce* (1897), *Sen Šalamúnov* (1900)
- kratšia epika:
  - pôvodne – balady
  - *U kaplice, Anča, Zuzanka Hraškovie*
  - roľnícka tematika – *Oráč a kosec*
  - historická tematika – *Rastislav, Pribina, Lútosť Svätoplukova*
  - povest'ové látky – *Jánošíkova stupaj*
  - fantastické námety – *Pomsta mŕtvych, Topel'ci*
- preklady – Puškin, Lermontov, Shakespeare

Dráma

- *Vzhľadanie, Pomsta, Otčim*
- *Herodes a Herodias* (1909):
  - námet čerpá zo starovekých Židovských dejín a z Biblie
  - hlavná postava – Herodes – vládne nad štvrtinou rímskej provincie – Palestíny
  - robí si čo chce, vyženie svoju ženu Tamaru, zoberie si Herodiadu
  - Jochanan (Ján Krstiteľ) – hlása novú vieru a kritizuje Herodesov morálny život ⇒ je popravený
  - Tamarin otec Aretas sa vypraví a vojensky Herodesa porazí
  - Herodes je aj s Herodiadou vyhnaný, nastupuje nový a lepší vládca

Martin Kukučín

(1860 – 1928)

- je predstaviteľom prvej vlny literárneho realizmu ⇒ nie je príliš kritický, skôr zhovievavý
- študuje na slovenských gymnáziách (Revúca, Martin, Banská Bystrica) a v Prahe
- bol lekár
- pôsobil v Prahe, v Južnej Amerike (Buenos Aires), na ostrove Barač (bývalá Juhoslávia; z tadeto má aj manželku Pericu Didoličovou)
- tvorba:
  - dedinské, Pražské, americké prostredie, téma chorvátskych prisťahovalcov

- žánre – črty, poviedky, novely, romány, historické romány, divadelné hry, literárno-kritické a literárno-historické práce, publicistika
  - debut – *Na hradskej ceste* (1883) – poviedka z dedinského prostredia publikovaná v Národných novinách
1. etapa tvorby:
    - poviedky, kratšie prózy z dedinského prostredia
    - drobnokresba postáv, humorné ladenie (slovná a situačná komika)
    - *Neprebudeny, Velkou lyžicou, O Michale, Z teplého hniezda*
    - *Rysavá jalovica* (1885):
      - 2 susedia Adam Krt a Adam Trnka – každý má ženu Evu
      - Krt má rád alkohol (toto Kukučín málo kritizuje, skôr sa nad tým pousmieva), je krpčiar
      - ide na trh, kde má za utŕžené peniaze z topánok kúpiť jalovicu
      - žiadna sa mu nepáči, potom stretne suseda a ten vedie jalovicu
      - uzavrujú obchod a idú to spolu do krčmy osláviť
      - žena prvého príde ku krčme, uvidí ich jalovicu, s mužom sa nechce hádať a tak ide domov
      - odídu z krčmy a zistia, že jalovice niet (Krt chce späť peniaze, ale Trnka mu hovorí, že jalovica bola už jeho, keď ju ukradli)
      - Krt príde domov, žena ho vyhreší a vyženie (nechce, aby sa vracal bez peňazí)
      - všetko sa vysvetlí a príbeh dobre končí, Krt sa vzdáva alkoholu
    - *Neprebudeny* (1886):
      - Ondráš Machuľa – husár u Hraškovicov – mierne zaostalý
      - Zuzka Hraškovie mu zo žartu povie, že si ho vezme
      - on to vezme vážne ⇒ tetka ho musí zavrieť do komory, aby nešiel na sobáš Zuzky a Jána Dúbravovie
      - dostane sa von a vypukne požiar
      - je priviazaný k plotu, Zuzka ho odviaže, všetko mu vysvetlí, ale on nič nepochopí
      - ide zachrániť svoje húsky do plameňov a uhorí
      - smrť – isté vykúpenie
      - ľudia si myslia, že oheň založil jeden zo svadobčanov, ale nevedia kto
      - chýba tu komická časť
  2. etapa tvorby (1887 – 1890):
    - pražské prostredie, činnosť v slovenskom spolku Detvan
    - prózy *Na obecnom salaši, Z našej hradskej, Pred skúškou, Vianočné oblátky, Úvod k vakáciám*
    - novela *Mladé letá* (1889):
      - spomienky na vlastné študentské roky v Revúcej
      - čas rozdávania polročných vysvedčení
      - pomerne široký obraz života slovenských vzdelaneckých vrstiev
      - dejový konflikt – „ľúbostný trojuholník“ Miška Jahodu, Ferka Putorisa a Eleny Zvarinovej
      - ťažisko pozornosti – hlavne na študentov, konkrétne hlavne na Ferka – ostro vníma jeho ľudský profil ⇒ jediná postava, ktorá sa rozvíja
      - jedno z najlepších diel Kukučínovej krátkej prózy
  3. etapa tvorby (1890 – 1894):
    - vrcholné obdobie Kukučínovej poviedkovej tvorby
    - *Na podkonickom bále, Zakáša – darmo je, Mišo, Dies irae, Do školy, Zo stupňa na stupeň, Zápisky zo smutného domu*
    - *Keď báčik z Chochoľova umrie* (1890):
      - pán Aduš Domanický (doma nič) – zeman
      - Ondrej Tráva (kupec) - príslušník novej šľachty, bezohľadne zhrňa majetok
      - Aduš sa rád chváli, v krčme uzavrie obchod – predá Trávovi jačmeň a Tráva mu zatiaľ dá desiatok (desatinu ceny)
      - jačmeňa ani peňazí na vrátenie nie je, Aduš sa stále vyhovára, že budú keď báčik z Chochoľova umrie (dedičstvo)
      - Tráva chce jasene, pri ktorých sú hroby Adušových rodičov, Aduš sa zmení a vráti do týždňa peniaze
      - od báčika nakoniec nedostane aj tak nič
    - *Dies Irae – Dni hnevu* (1893):
      - hodnotí vzťahy v rodine
      - starý Sýkora uprednostňuje peniaze pred rodinou, je bezohľadný, stále myslí iba na ne, nemá na rodinu čas a na konci života si uvedomí, ako zanedbával rodinu
      - jedného syna pošle na vojnu, lebo si myslí, že mu ukradol peniaze

- druhý syn (Juraj) sa stýka s richtárovou dcérou, on to nechce, lebo richtárovcovi mu niečo dlžia a okrem toho sú chudobní
  - syn ochorie (v dedine je cholera) a richtárovcovi ho prichýlia, otec ho príde pozrieť (a zistí, že syn je naozaj chorý), trochu „zmäkne“, ale skoro sa „spamätá“ a odíde
  - Juraj si zoberie richtárovu dcéru
  - richtár nie je typicky kladnou postavou – zneužil dievča a potom ju nechal, ale snaží sa to napraviť a na konci sa zmieria
4. etapa tvorby – Bračské prostredie:
- dvojväzkový román *Dom v stráni* (1903 – 1904 v Slovenských pohľadoch):
    - rieši vzťahy statkárov (Niko Dubčic) a sedliakov (Katica Beracová) na pozadí lásky dvoch mladých ľudí
    - obyvateľom dediny sa ich láska zdá čudná, ale rodičia tomu dávajú voľný priebeh (veď to aj tak stroskotá)
    - konfrontácia Katice s Doricou (Nikovi rovná postavením) – obidve pozvané na večierok a Niko si vyberie Doricu aj keď miluje Katicu, lebo Dorica má lepšie spôsoby, oblečenie, Katica je z nižšej vrstvy a tak sa aj správa
    - Katica sa dá dokopy s Paškom (sebe rovným) – dá ich dokopy Nikov priateľ Zandome
    - hlavný hrdina - Mate Beraca (Katicin otec) – veľmi pracovitý, silný jednotlivec s pozitívnymi vlastnosťami, predstaviteľ sedliackej patriarchálnosti, tradície
    - predstaviteľka statkárstva – šora Anzula Dubčicová (Nikova mama) – kladné vlastnosti, múdrosť, rozvážnosť, pracovitosť
    - Mate obviňuje šoru, že ona je vzťahu na vine (ukážka v čítanke)
  - cestopisné črty:
    - Dalmácia:
      - *V Dalmácii a na Čiernej Hore* (1898), *Rijeka-Rohič-Záhreb* (1901)
      - autor ich beletrizuje – vnáša do nich prvky umeleckej prózy
    - Južná Amerika – *Prechádzky po Patagónii* (1923)
    - Francúzsko – *Dojmy z Francúzska* (1923)

Druhá vlna slovenského literárneho realizmu

(1900 – 1918)

- predstavitelia: Božena Slančíková-Timrava, Jozef Gregor Tajovský, Ján Čajak, Ľudmila Podjavorinská (Riznerová), Janko Jesenský, Ivan Krasko (Ján Botto)
- autori prikladajú zemanstvu menší význam
- slovenský národ je vykreslený veľmi kritickým spôsobom, autori neidealizujú ľudí, ale diferencujú národný život (majú záujem o vnútorný život človeka, o jeho sociálnu situáciu), prienik do psychiky postáv
- rozpad patriarchálnej rodiny
- prehĺbenie kritického aspektu (prístupu) ako základného príznaku realistickej umeleckej literatúry
- 1882 – založený spolok Detvan:
  - vyjadrovanie názorov na literárnu tvorbu
  - odmietanie sentimentálno-idylickej literatúry
  - ideál – diela, ktoré pravdivo a kriticky zobrazujú slovenský národný život
- prelom storočí – hlasisti (ľudia zhromažďujúci sa okolo časopisu Hlas):
  - kritizujú martinské centrum, vyčítajú mu konzervatizmus, spiatočnosť
  - zdôrazňujú úlohu jednoduchého ľudu a jeho drobnú každodennú prácu
  - poukazujú na lepšie hospodárenie a boj proti alkoholizmu
  - literatúra má podľa mať kultúrno-osvetový charakter → neprijateľné (literatúra má aj estetickú funkciu)
  - proti nim – nová vlna (okolo časopisov Dennica a Prúdy) – František Votruba – vysvetľuje funkciu umeleckej literatúry
- próza:
  - vznikajú diela, ktoré podávajú neprikrášlený obraz o živote najnižšej vrstvy slovenského ľudu (toto považuje staršia generácia nesprávne za „ponižovanie“ slovenského národa)
  - karikatúra, satira – malomestské vrstvy (Janko Jesenský)
  - diela s prienikom do psychiky jednotlivca → citová dráma človeka (ženy), ktorý je sklamaný neuskutočnenými životnými túžbami, očakávaniami (Timrava)
- poézia:
  - menej zastúpená, radikálne zmeny
  - zjednodušila sa jazykovo-gramatická zložka básní

- ústrednou témou je vnútorný citový život lyrického subjektu
- dráma:
  - Jozef Gregor Tajovský – ľudová hra (vystupujú tu úplne obyčajní ľudia, jazyk je ľudový)
  - živé dramatické charaktery
  - základný konflikt je veľmi blízky životu
- nejde o veľké realistické obrazy národného života, ale o prienik do vnútra človeka, o analýzu jeho života a skutočnosti okolo neho
- charakteristickým je drobný, ničím neprikrášlený detail

Božena Slančíková-Timrava

(1867 – 1951)

- žiadne školy (učí ju iba otec), používa jazyk dedinského jednoduchého ľudu
- tvorba:
  1. prvopočiatky – krátke prózy, láska (do 1896)
    - osobná skúsenosť, láska 2 mladých ľudí
    - hľadanie šťastia – *Kandidát ženby*, *Za koho ísť?*, *Darmo* (všetky 1893), *Pomocník*, *Zvrchovaný čas*
    - *Za koho ísť?*:
      - autorka uprednostňuje dedinčanov pred mešťanmi
      - hrdinka sa chce vydať a tak ide na dedinu (v meste všetci flirtujú a ľúbia sa, ale nikto neberie)
      - vyvoláva žiarlivosť medzi Bútom a Mišovom
      - nakoniec si zoberie Mišova, život sa ustáli a ide ďalej ako predtým
  2. poviedky z dedinského prostredia:
    - premena patriarchálnej rodiny
    - *Mojžík*, *Mocnár*, *Márnosť všetko*, *Ondro H'lonzo*
    - *Na jednom dvore* (1904) – Paľo Škrábl'ovie sa nechce oženiť s nenávidenou sesternicou Ančou, no nakoniec sa podvolí a vezme (manželstvo z rozumu – splynutie 2 majetkov)
    - *Ťapákovci* (1914):
      - v ich dome býva 16 ľudí – 4 ženatí bratia, 1 slobodný, ich sestra Anča (kriví sa jej nohy, nemôže chodiť, iba na kolenách; prezývky mrzáčka, zmija; pekná v tvári, nevydatá, staré obyčaje) + deti
      - najstarší Paľo má ženu Iľu (kráľovná), ktorá je školená dedinská babica, je pokroková, vyvyšuje sa nad ostatné, zavádza nové lepšie prostriedky v rodine, má spory s Ančou
      - všetci v dome okrem Iľe sú leniví, nechce sa im nič robiť, nič im nevedí → ostrá kritika zápečníctva
      - Iľa chce, aby pristavili ešte jeden dom – pre ňu a pre Paľa, nakoniec dá Paľovi na výber – ona alebo Ťapákovci a odíde slúžiť k pani rehtorke
      - čaká na Paľa, ten za ňou príde až keď sa dozvie, že za ňou chodí Ďuro
      - Iľa si myslí, že budú vychádzať s pani rehtorkou dobre, nie je však spokojná a tak trpí v službe (nechce si priznať, že chybila)
      - nakoniec za ňou príde notár a oznámi jej, že ak chce byť babicou, nemôže zároveň aj slúžiť → príde jej to vhod, ide do rodičovského domu (k Jablonkovcom)
      - Paľo ju vyhľadá a postaví nový dom pri jej rodnom (preč od Ťapákovcov) a nastáhuje sa tam s ňou
      - aj keď od nich odišli, u Ťapákovcov sa nič nezmenilo – stále sú rovnakí zápečníci
  3. poviedky z panského prostredia:
    - *Tak je darmo*, *Pozde*, *Nemilí*, *Bez hrdosti*
    - *Ťažké polozenie* (1896) – obraz inteligencie – jej život je podivuhodne prázdny a plytký, títo ľudia sú zbytoční, zriedka ich vidieť pri práci
    - *Veľké šťastie* (1906) – stret dvoch svetov – sedliackeho a panského
  4. protivojnová tematika:
    - *Skon Paľa Ročku* (1921):
      - jednoduchá dejová lícia, prienik do psychiky postáv, dielo sociálno-psychologického realizmu
      - Paľova žena je z bohatej rodiny a jej rodičia nechceli ani počuť o sobáší, ale nakoniec sa zobrali (Paľo si dokonca dal aj zničiť pravú ruku kvôli žene – aby nemusel ísť na vojnu)
      - Paľo zostane doma, lebo je chorý
      - jeho žena Zuza však o tom nechce ani počuť a vyženie ho pracovať – ved' nemôže pri prvých náznakoch choroby liezť do postele
      - Paľo pri robote omdlie, chlapi ho tak nájdu a odnesú v plachte ho domov

- žena je zúfalá, Paľovi je čoraz horšie a pýta si polievku pani farárky, ktorú je však ťažké dostať, lebo Paľo odišiel z fary (na žiadosť manželky) keď si odniesol kamene na dom a neskôr ešte aj rečnil proti farárom a pánom, že nie sú potrební
- nakoniec z fary pošlú polievku (farár mu hneď odpustil a tým dokázal, že je skutočným kňazom, ale pani farárka to trochu zdržala), ale Paľovi veľmi pomôže
- pán farár požičal Paľovi aj voz, aby mohol ísť k lekárovi, lekár povie, že potrebuje operáciu, čo však Paľo odmietne
- Paľovi je čoraz horšie, umiera, chce však ešte svojmu svedomiu odľahčiť a pomeriť sa s mamou (ona mu nepomohla pri stavbe domu a keď sa potom naň prišla pozrieť, on ju vysotil von z dverí až spadla a ona naňho uvrhla kliatbu – aby bol tiež z domu tak vyhnaný ako ona)
- matka nechce ku Ročkovcom ísť, keď ide za ňou nakoniec Zuza, vynadá jej, ale po jej odchode a po rozhovore so susedmi a s tou, ktorá ju prichýlila, sa rozhodne ísť
- Paľo sa zmieri s matkou a zomrie
- pozn.: Zuza stále (prakticky až do konca) lamentuje, lebo Paľo nejde pracovať a teda v lete málo zarobia a v zime sa budú mať zle; majú aj malého syna
- *Hrdinovia* (1918):
  - novela o vplyve vojny na dedinčanov
  - na začiatku je vyhlásená vojna so Srbskom a všetky obyčajné ženy sú nešťastné, lebo musia svojich synov a manželov poslať na smrť
  - páni sú však veľmi oduševnení, tešia sa ako ich deti budú zabíjať nepriateľov a majú veľké reči, iba jeden z nich, Širický (podnotár), je proti vojne, nepáčia sa mu reči ostatných, hlavne Baláňove (hlavný notár)
  - Širický je veľmi obľúbený a ženy ho chcú
  - na vojnu verbujú čoraz viac mužov, už aj starších a chorľavejších a nakoniec prišiel rad aj na pánov – vtedy naverbovali a Širického a Baláň sa prejavil ako zbabelec – keď mal vyplniť to, čo hovoril, duševne sa zrútil a keď ho nezobrali, začal oslavovať (až neprímerane) a mal znova rovnaké reči ako predtým (aj keď už trochu miernejšie)
  - Širický je zaľúbený do krásnej a rozmarnej devy Lízy (jej mama ho však nemá veľmi v láske)
  - Širický chce Líze vyznať lásku, ale keď ju počuje hovoriť opovržlivo o ľuďoch a jeho smútku a oslavne o vojne, sprotiví sa mu i ona
  - nakoniec mu lásku vyzná ona (je to síce nemorálne, ale ona ho veľmi ľúbi a chce ho), ale matka ju od neho odtiahne a Širický aj tak musí odísť do vojny
  - Zuza Pekovie má muža s vadou, pre ktorú ho nezobrali na vojnu a je šťastná, lebo nemusí žiaľovať
  - najviac si však príde na svoje, keď zomrie muž Anky Demákovovej Ďuro, lebo Anka jej ho prebrala aj keď si mohla vybrať aj hocikoho iného (bola najkrajšia a bohatá)
  - nakoniec príde posol so správou, že Širický padol v boji (chcel zachrániť raneného srbského vojaka) a všetkým ho je ľúto
- 5. autobiografická tematika:
  - *Skúsenosť* (1902):
    - románová novela
    - zážitky z Dolného Kubína – zobrazuje život vedúcej skupiny slovenského meštianstva
    - dej sa točí okolo dvoch postáv – Maríny Majťánovej (Timravy) a pani Bukovičovej
    - sama seba zobrazuje ako vnímavú a citlivú osobu, ktorá sa ťažko sa podrobuje malomeštianskym spoločenským konvenciám a má odvahu o všetkom premýšľať a všetko samostatne posudzovať ⇒ všetkým je cudzia, nikto pre ňu nenachádza pochopenie
    - jediná osoba, ktorá ju trochu, ale nie príliš chápe je básnik Javor (Hviezdoslav)
    - strháva masku národovkyne z tváre pani Bukovičovej (v skutočnosti je maďarónka) a tým poukazuje na falošnosť tzv. národovcov z radov malomeštianstva
  - *Všetko za národ* (1926) – autorka vystupujúca pod menom Viera Javorčíková si premieta svoju mladosť
- 6. divadelné hry – *Chudobná rodina, Páva, Odpoveď a Prekážka* (1918)

Jozef Gregor-Tajovský

(1874 – 1940)

- najtvrdšia kritika neduhov ľudu ⇒ „tupiteľ národa“
- najstarší z desiatich detí, veľký vplyv na jeho výchovu mal jeho starý otec (⇒ nachádza sa ako postava v dedinskej próze)
- je učiteľ, pôsobí v období silnej maďarizácie, vyhodia ho, lebo nechce deti maďarizovať

- manželka – Hana Lilgová (neskôr Gregorová) – 3. vlna literárneho realizmu, píše novely, poviedky, hlavné postavy sú ženy
- pracuje v spolku Detvan
- próza – poviedky, novely:
  - snaží sa vykresliť postavy v poviedkach do úplných detailov, vyjadruje väzby medzi postavou a okolím
  - prvotina – poviedka *Na mylných cestách* (1893) – nenáročné čítanie pre každého
  - zbierky noviel – *Omrviniky, Z dediny* (obe 1897)
  - poviedka *Maco Mlieč* (1903) – prierez jeho života – skoro celý život pracuje u gazdu za jedlo, nocľah, trochu tabaku, pitie, klesá v službe (kone → voly), nakoniec zomiera v maštali
  - *Apoliena* (1903) – ostrá kritika alkoholizmu – slúžka vďaka otcovým každodenným bitkám príde o sluch
  - od 1908 – 2. obdobie – zachytáva objektívnu tragiku z prenajímania pracovnej sily
  - chlebové poviedky – *Horký chlieb, Na chlieb, Mišo* (všetky 1909)
  - *Mamka Pôstková* (1908):
    - chudobná staršia unavená a poctivá žena
    - požičala si 12 korún z banky a vracia ich, snaží sa splatiť všetky dlhy pred smrťou
    - na splatenie obetuje aj paplón
    - jej manžel je poval'ač, najprv jej s ním pomáhal syn, ale nakoniec sa ožení, odíde z domu a peniaze, čo zarába, spotrebúva sám
  - *Umrel Tomášik* (1910), *Rozprávky z Ruska* (1920)
  - jeho postavy sa vo všeobecnosti usilujú o očistu svojho mena, o česť a dôkladne si ju bránia; voči zlu sú bezbranné
- dráma:
  - *Ženský zákon* (1900):
    - komédia
    - Anička a Michal sa majú radi, ale Michalovi rodičia (Jano a Zuza – v novom znení Beta) ani Aničkina mama (Marina – vdova) o tom nevedia
    - rodičom to povedia, nikto nie je nadšený, Marina je proti a nakoniec sa matky pohádajú o to, kam novomanželka pôjdu bývať
    - Michal musí ísť na vojnu, Dora (Marínina susedka, vdova) začne robiť intrigy – Marine hovorí o lepšej neveste, ktorá síce nie je pekná, ale veľmi bohatá a Bete zase hovorí, že Marina má už novú nevestu – tým ešte viac rozducha nepriateľstvo medzi Betou a Marinou
    - Dora ešte aj roznáša, že Aničku videla s inými a že ich strieda
    - Michal príde domov, uverí povedačkám a znenávidí Aničku
    - nakoniec sa všetko vysvetlí – Dora sa prizná, že to robila pre peniaze (bohatí ju podplatili, aby sa ich dcéra vydala), Michal sa ospravedlní Aničke, že o nej pochyboval a Marina pustí novomanželov do Aničkinho domu pod podmienkou, že jej prídu pomáhať, keď bude potrebovať
    - svadba
    - kritika alkoholizmu – Marina pije a je z toho aj nejaký čas chorá
  - *Nový život*
  - jednoaktovky *Matka, Tma, Hriech, V službe*
  - návraty do minulosti – *Smrť Ďurka Langsfelda, Blúznivci, Hrdina* – po roku 1918
  - *Statky-zmätky* (1909):
    - pomlčka v názve – elípsa – vypustenie slovesa
    - naznačuje a kritizuje medziľudské a rodinné vzťahy a chamtivosť
    - 3 rodiny:
      - Kamenský – dcéra Zuzka, viac detí
      - Lavkovci – syn Ďuro
      - Palčíkovci – bezdetní, boháči
      - navzájom príbuzné
    - Ďuro je švárny mládenec, rád behá za dievčatami
    - Zuzka je veľmi introvertná (kam ma postavíte, tam som; tichá)
    - Palčíkovci navrhujú, aby sa Zuzka a Ďuro zobrali, išli bývať do ich domu (príjmu ich za svojich), starali sa o nich a keď zomrú dajú im majetok
    - Ďuro súhlasí, Zuzka váha (mama ju presviedča, aby prisvedčila, otec tvrdí, že najdôležitejšie je zdravie a láska)
    - zosobášia sa, presťahujú sa, Palčíkovci sú spokojní (dostali, čo chceli – lacnú pracovnú silu), ale Ďuro nemôže vystáť Zuzku – je príliš tichá; začne znova behať za Betou a háda sa kvôli tomu s Palčíkom
    - Zuzka je tehotná a odíde domov, Beta sa tam nastahuje hneď na druhý deň

- Beta chce iba majetok, Ďuro nemiluje a obľubuje ho, stále nalieha na Palčíkovcov, aby prepísali majetok na nich
- oni majetok prepísať nechcú (v skutočnosti nechcú deti, ale pracovnú silu, chamtiví)
- Ďuro po troške vynáša, Palčík o tom vie, pri hádke mu to raz vykričí, vytiahne dokonca naňho aj zbraň, vystrelí, ale netrafí
- Beta je stále nespokojnejšia, znepáči sa Palčkovcom aj Ďurovi (najväčší problém je v tom, že nie je zvyknutá tvrdo robiť) a všetci futujú za Zuzkou
- Ďuro si uvedomuje svoju chybu, Beta odchádza (nedostala majetok) a Ďuro ide odprosiť Zuzku, tá mu však neodpustí (nenaletí mu znova) a radšej ostane sama aj s dieťaťom
- dej je situovaný na Vianoce – pred svadbou sú Vianoce aj po narodení dieťaťa sú Vianoce ⇒ trvá jeden rok
- píše aj poéziu

Ludmila Podjavorinská

(1875 – 1951)

- občianske meno – Ludmila Riznerová
- narodila sa ako ôsme dieťa v chudobnej učiteľskej rodine
- vzdelanie – iba ľudová škola, snažila sa ho doplniť čítaním umeleckej literatúry (pomoc od strýka – požičiaval jej knihy)
- 1910 – sťahuje sa do Nového Mesta nad Váhom, žije zo skromných príjmov z literárnej práce v novinách a časopisoch
- tvorba:
  - začína tvoriť ako veľmi mladá – prvá besednica – *Turecká svadba* – pätnásťročná
  - poézia:
    - do literatúry vstúpila v deväťdesiatych rokoch zbierkou lyrických básní *Z vesny života* (1895) – orientácia na oneskorený romantizmus (túžba po láske, nárok na čistotu)
    - epické básne („puškinské“ poviedky) – *Po bále* (1903), *Na bále* (1909), *Prelud* (1915) – príklon k básnickému realizmu
    - ďalej nepokračuje v realistickej poézii, až neskôr sa obracia k básnickej romantike – *Balady* (1930), *Piesne samoty* (1942) – subjektívne nálady vlastnej životnej osamelosti
  - próza:
    - pred 1. svetovou vojnou:
      - poviedky, črty, kresby, novely
      - najproduktívnejšie sú humoristické črty a poviedky (ako Kukučín)
      - *Ondráš* (1897) – evidentná nadväznosť na Kukučínovu poviedku *Neprebudený*
      - *V otroctve* (1905)
      - *Žena* (1909):
        - Iva Zaťková má muža – vdovca (Štefan), v ktorom prebúdza zmysel života, vytvára mu nový cieľ
        - Štefan – povaľáč, lenivec, nechce sa mu robiť a v podstate ho ani nenapadne, že by robil mal (nakoniec ho k tomu Iva prinúti)
        - Iva – prirodzená ženská múdrosť, mnohostranná aktivita (výchova 5 detí), teplé a obetavé srdce, vôľa zápasit' s prekážkami
        - vonkajšia tvrdosť je iba obranou pred tvrdosťou života
      - *Sokovia, Na záletoch* (humoristické poviedky – nahováranie starších ľudí), *Pod svietňou*
    - tvorba pre deti:
      - *Zajko-Bojko* (1930), *Čin-Čin* (1943)
      - poviedka *Baránok Boží*:
        - sociálna próza pre deti
        - rozprávanie o osude vojnovnej siroty, ktorá sa po krásnom bezstarostnom živote pri starom otcovi, bačovi na holiach, dostáva do nevlúdneho mestského sirotinca
        - malý Ondrejko sa snaží vyrovnat' so situáciou, žije v spomienkach
        - tragicky hynie

Ján Čajak

(1863 – 1944)

- knižné súbory ľudovýchovných poviedok – *Tri rozprávky* (1907), *Prčed oltárom* (1908), *Suchoty* (1910), *Jožkova svadba* (1913)
- román *Rodina Rovesných* (1909)

Literárna história a kritika v období realizmu

- Jaroslav Vlček (1860 – 1930):
  - *Literatura na Slovensku, její vznik, rozvoj a úspěchy* s podtitulom *Příspěvek k dějinám písemnictva československého* (1881) – prvá podoba novodobých dejín
  - domnieva sa, že do slovenskej literatúry patria iba literárne diela, ktoré sú napísané v bernolákovčine a štúrovčine a že slovenská literatúra začína až v 19. storočí
  - *Dejiny literatury slovenskej* (1890) – zakončenie literárnovedeckého výskumu dejín slovenskej literatúry
- Jozef Škultéty (1853 – 1948):
  - redaktor (*Slovenské pohľady*), vydavateľ, kritik, historik
  - *O Slovákoch* (1928) – literárno-historická práca
  - národné sebauvedomovanie – *Stodvadsaťpäť rokov zo slovenského života* (1920), *Slovensko v minulosti* (1926), *Zo slovenskej minulosti* (1936)
- Ľudovít Vladimír Rizner (1849 – 1913):
  - *Dejepis Uhorska* (1875), *Živočíchopis* (1875), *Krátky zeměpis so zvláštnym ohľadom na kráľovstvo uhorské* (1876)
  - literatúra pre deti (prispieva do časopisu *Včielka*)
  - básnické zbierky (*Od srdca k srdcu* (1882), *Naším maličkým* (1883), *Zo života malých* (1883))
  - najhodnotnejšia práca – *Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najťažších čias do konca roku 1900* (6 zväzkov)

LITERATÚRA 20. STOROČIA

LITERÁRNA MODERNA

(osemdesiate roky 19. storočia – dvadsiate roky 20 storočia)

- moderna je označenie umeleckých smerov symbolizmu, dekadencie a impresionizmu (tieto smery sa navzájom ovplyvňujú a dopĺňajú)
- zdôrazňovanie významu, miesta, jedinečnosti autorského subjektu
- tvorca literárneho diela sa modeluje do postavenia osobnosti, ktorá vníma a reaguje na dramatickú prítomnosť, lebo sa dostala do osvietenenského sporu s nehumánnou realitou
- rozklad spoločenskej etiky, atmosféry, filozofie vnáša napätie a zmätok do vedomia spisovateľa
- realizmus a jeho variant naturalizmus sa spoliehajú na modernú vedu, na „silu“ objektívneho faktu a racionálny prístup k problémom
- strata ideálov
- nezáujem spoločnosti o umenie ⇒ vnášanie motívu človeka samotára do literatúry
- parnasizmus:
  - literárna škola, ktorá pôsobí vo francúzskej poézii paralelne so symbolizmom
  - odmieta spätosť s realitou
  - tvrdí, že zmyslom umenia (poézie) je dokonalá krása a umenie má byť samo sebe cieľom
  - záujem iba o formu básne
  - hľadajú inšpiráciu v minulosti, odmietajú súčasnosť, ich vzorom je antika
  - poézia parnasistov je sústredená v 3 zborníkoch so spoločným názvom *Súčasný Parnas*
  - zo slovenských básnikov – P.O. Hviezdoslav
- symbolizmus:
  - reakcia na naturalizmus a parnasizmus
  - prienik do podstaty skutočnosti cez sústredené vnímanie a estetický zážitok tvorcu
  - poetický „nástroj“ je symbol – vyjadrenie abstraktného pojmu (láska – srdce, mier – holubica, ...)
  - stráca záujem o históriu, štylizácia autorov do roly nepochopených a „prekliatych“
  - autori sú v ich básnickej tvorbe
  - hľadanie „nových priestorov“ cez poéziu v neskutočne, v sne, mimo reality
  - sústredenej všetkej pozornosti na básnikovo „ja“ zobrazuje v symbolizme únik od reality
  - nadrad'ovanie ducha nad hmotu, nebránia sa podnetom z mystiky a náboženstva
  - neobvyklá štruktúra básne, nové tvary v poézii
  - voľný verš, hra s asociáciou (združovanie predstáv)
- prekliatí básnici – názov súboru rovnomenných esejistických portrétov (sú sem začlenení napr. Tristan Corbiér, Jean Arthur Rimbaud, Stéphan Mallarmé, ...)
- dekadencia (úpadok):
  - chronologický predchodca symbolizmu vo francúzskej literatúre
  - za dekadentov sa na konci 19. storočia označovali tí básnici, ktorí opustili tradíciu v poézii
  - neskôr sa pod týmto názvom rozumel svetonázor a životný postoj časti spisovateľov na prelome storočí, ktorí sa zjednotili v myšlienke „čistého umenia“

Francúzska literatúra

Charles Baudelaire

(1821 – 1867)

- francúzsky spisovateľ
- syn bývalého kňaza, má mladú matku a starého otca, ktorý mu skoro zomiera ⇒ má otčima ⇒ odmieta dokončiť strednú školu, cestuje obchodnou loďou do Kalkaty, bohémsky spôsob života (Duvalová – mulatka – spolu utrácajú veľmi veľa peňazí), rodina mu znižuje limity
- verí v satana
- autori moderny – často používajú cudzie výrazy (z liturgie, filozofie, prírodných vied)
- vplyv Edgar Allan Poea (americký spisovateľ, tiež bohém)
- próza – *Malý čarodej*, *Fanfrdolo* (autobiografia) – malý úspech
- jediná vydaná zbierka – *Kvety zla* (1857):

- vytrpel si za ňu nemálo spoločenského utrpenia, lebo bola urážkou náboženstva, etiky, morálky, spoločenských mravov ⇒ súdny zákaz na 6 básní, neskôr na celú zbierku
- 129 básní bez posmrtných prídavkov (s nimi 145)
- písané ako dramatické dielo, asi 300 strán
- zobrazenie vlastného vnútra, využívanie kontrastov (viera – nevera; krása – mrzkosť; radosť – zúfalstvo; vzburá – pokora; bolesť – rozkoš)
- mysliteľská poézia
- proti deformovaniu životných hodnôt, tvrdí, že človek nemôže dosiahnuť šťastie normálne, musí si ho vydobyť zo zla, verí v splnutie so satanom
- 6 častí – Splín a ideál, Parížske obrazy, Víno, Kvety zla, Vzburá, Smrť
- žiadne legendy, historické piesne, úvahy, epizujúce piesne, ba ani politika
- *Albatros*:
  - spomienka na plavbu do Kalkaty
  - albatros je symbolom slobody (ako u štúrovcov orol), vyjadruje svoju neslobodu a utrpenie
- *Súvislosti*:
  - sonet
  - vnímanie nádhernej prírody cez zmysly
  - opis prírody cez krásne epitetá, metafory (príroda je chrámom), symboly (šum stromov – reč nejasná)
  - inverzia (obrátený slovosled)
- *Človek a mora*:
  - prepojenie prírody a človeka, zobrazuje spoločné znaky človeka a mora (more – zrkadlo človeka)
  - hĺbka mora – ponor do duše človeka
  - tajomnosť, používa metafory
  - „Ty človek slobodný, budeš vždy k moru ľnúť!“ – sloboda

Jean Arthur Rimbaud

(1854 – 1891)

- otec bol námorný kapitán, odišiel od nich; matka bola konzervatívna a on sa proti tomu búril
- riešil nehody s matkou útekmi
- obchodoval so zlatom a slonovinou
- prispel k rozvratu manželstva Paula Verlainea
- jeho poézia je plná rozporu, proti klamstvu, útlaku, pretváranie
- ovplyvnený senzualizmom (filozofický smer, ktorý chce poznať skutočnosť na základe citov a pocitov)
- očarenie prírodou, sociálne motívy, ľúbostné až erotické motívy (*V zelenej krčmičke*)
- nový konkrétny jazyk
- prvotina – *Pobyt v pekle* (1873), potom *Básne* (v tlači ako *Relikviár*, 1891) a *Iluminácie* (1886)
- *Pocit*:
  - báseň, vyjadruje uvoľnené a príjemné pocity
  - v prírode, v lete, v noci ⇒ príjemne sníva
- *V zelenej krčmičke*:
  - sonet
  - príjemný pocit, pokoj
  - očarilo ho prostredie, jedlo a dievča
  - senzualizmus – chce priblížiť pocit chuti jedla
- *Moja Bohéma*

Paul Verlaine

(1844 – 1896)

- prekladateľ – Válek
- jeden zo zakladateľov symbolizmu – rozpomienky na toto obdobie uchoval v diele *Prekliati básnici*
- prozaické diela: *Moja nemocnica* (1891), *Moje väzenie* (1893), *Vyznania* (1895)
- prvá básnická zbierka *Saturnské básne* (1866) – parnasizmus
- básnické zbierky *Múdrosť* (1881) a *Božská láska* (1869)
- *Romanca bez slov* – najmelodickejšia
- *Vôňa tvojho tela*
- *Túžba*:

- voľný verš, striedavý rým (nie vždy)
- túži po tom, čo nedosiahne
- 1. časť – náznak krásneho (vysnívaného) sveta
- 2. časť – odsudzuje tento svet

Guillaume Apollinaire

(1880 – 1918)

- narodil sa v Ríme do poľskej šľachtickej rodiny, väčšinu života prežil v Paríži
- zomrel na španielsku chrípku
- je spojivom medzi symbolizmom a surrealizmom
- celý život mal záujem o zvyky menších skupín ľudí (etník, ...)
- próza:
  - autobiografická próza *Zavraždený básnik* (1914)
  - *Tulák z oboch brehov Seiny*
- dráma:
  - *Casanova*
  - *Tirézirove prsníky* (1918):
    - satirický náčrt
    - reakcia na vypuknutie 1. svetovej vojny
    - Tereza – nechce mať deti, chce byť mužom, chce sa zbaviť svojich prsníkov (→Tirézius)
    - humorne ladené
- poézia – *Alkoholy* (1898 – 1913):
  - veľa rôznych motívov – písal ich 15 rokov
  - *Pásmo*:
    - nie je členená na strofy, rým sa nachádza iba niekde, nie je tu interpunkcia
    - reťazec rozličných dojmov, pocitov, postrehov, nálad, asociácií, ...
    - voľný verš – novinka, nástup novej, neopakovateľnej doby
    - básnikov vlastný životný pocit, vyjadrenie rozporuplných nálad
    - všednosť obyčajného dňa má svoju fantázijsnosť a čaro
    - návraty do detstva

Ruská literatúra

Vladimír Majakovskij

(1893 – 1930)

- chcel vo svojej poézii zachytiť a pravdivo vyjadriť cítenie človeka modernej doby
- netradičné metafory, hovorová reč
- poémy: *Oblak v nohaviciach* (1915), *Vojna a mier* (1917), *Človek* (1917)
- píše agitky, fejtóny, maľuje politické plagáty
- satirické hry – *Ploštica* (1929), *Horúci kúpeľ* (1930)
- o revolúcii – *150 000 000* (1921), *Vladimír Iljič Lenin* (1924) – ospieval ho

Sergej Jesenin

(1895 – 1925)

- pochádza z roľníckeho prostredia ⇒ „básnik dediny“
- debut – *Dúha* (1916) – zo skúseností a poznania prírody, voľného života mimo mesto
- 2 obdobia tvorby:
  1. z rodnej dediny – smútok za uplynulým životom – *Pieseň o voľnom pochode* (1924), *Perzské motívy* (1924 – 1925)
  2. bohémске verše – *Spoveď chuligána* (1920), *Krčmová Moskva* (1924), *Básne Škandalistu* (1924), *Čierny človek* (1926) – vrcholí tu smútok za detstvom a hlboký zmätok z ruskej revolučnej doby
- do rokov vojny patrí aj lyrický „príbeh“ *Anna Sneginová* (1925)
- revolúciu zobrazil v poéme *Balada o 26* (1924)
- považuje sa najvýznamnejšieho básnika ruskej prírody
- najobľúbenejšia farba – modrá – nekonečné množstvo významov – prenikanie do podstaty prírody, primknutie k realite, príroda „dýcha“ a „koná“

Česká moderna

(1895 – 1918)

- koncom 19. storočia sa česká literatúra „oslobodzuje“ od plnenia neumeleckých, teda spoločenských funkcií (národné sebauvedomenie, politická samostatnosť, obrana pred germanizáciou), ale aj neľahkých politických a sociálnych skutočností
- nemá dlhé trvanie, a hoci jej výsledkom nie je nová, vnútorne jednou myšlienkou spojená generácia tvorcov, predsa do literárneho života na konci 90. rokov vstupujú výrazní jednotlivci a spisovatelia: Jozef Svatopluk Machar, Antonín Sova, František X. Šalda, Vilém a Alois Mrštíkovi

František Xaver Šalda

(1867 – 1937)

- kritik z povolania, vlastný časopis Šaldův zápisník
- tvorca novej formy kritickéj eseje → „tvúrce české kritické mluvy“
- svoje názory vyjadruje v prácach *Boje o zítřek* (1905), *Moderní literatura česká* (1909), *Duše a dílo* (1913)

Otokar Březina

(1868 – 1929)

- začína poviedkami
- debut *Tajemné dálky* (1895)
- *Svítání na západě* (1896)
- *Větry od Pólů* (1897)
- *Stavitel chrámu* (1899), *Ruce* (1903) – návrat k životnej skúsenosti
- *Moje matka*:
  - zo zbierky *Tajemné dálky*
  - rým je striedavý
  - matka je upracovaná, stále ostane v jeho srdci
- presvedčenie, že ľudstvo je spojené s vesmírom, minulosť je obsiahnutá v budúcnosti a odpovede nachádzame vo vóli, ktorá ovláda svet; problémy sveta možno prekonať nielen vzájomným súcitom a citom, ale aj poznaním vesmíru

Antonín Sova

(1864 – 1928)

- jeho poézia smerovala k realizmu, sústredovala sa na sociálne motívy
- analytická zbierka *Zlomená duše* (1896) a intímnu knihu veršov *Vybouřené smutky* (1897)
- zbierky *Zápasy a osudy* (1907), *Žně* (1913) a *Básnikovo jaro* (1921)

Peter Bezruč

(1867 – 1958)

- jeho tvorba zjednocuje realizmus, impresionizmus, symbolizmus a dekadenciu; formovala ho poézia Jána Nerudu
- začína prózou *Studie z Café Lustig*
- blízko k poézii Březinu a Sovu – zaujali ho duchom voľnosti pri tvorbe, obraznosťou i voľným veršom
- jeho básne sú výrazne epické, vyjadruje v nich silný osobný zážitok a nenaplnený hlboký cit
- básnická kniha *Slezské písně* (1909):
  - tri motivické okruhy – intímny, sociálny a národný
  - intímna lyrika – pritlmená, pocity životnej osamelosti, pesimizmu, citovej zrady (*Červený květ*, *Motýl*) aj smútku po rodinnom kozube (*Jen jedenkrát*)
  - intímnosť odsúvajú motívy sociálnej a národnej ubiedenosti jeho rodného kraja (chudoba baníkov)
  - sociálne motívy sú burcujúce, majú tragický podtón (*Michalkovice*, *Leonidas*, *Ján, 70 000*)
  - vlastenecky ladené motívy – *Den Palackého*, *Praga caput regni*
  - forma – voľný verš, nemusí sa rýmovať
  - *Kdo na moje místo?* – sociálna nerovnosť, burcuje proti šľachte
  - *Jen jedenkrát* – intímna lyrika – láska ho obišla okolo, vydala sa za iného
- Marička Madonova – výpoveď o osude siroty najstaršej z detí (otec jej zomrel, vydala sa, ale nebola šťastná a spáchala samovraždu)
- záujem o baladu – *Bernard Žár*, *Kantor Halfar*, *Krásne pole*

- básnická kniha *Stužkonoska modrá* – nasýtená motívmi sklamaní, smútku a zatrpknutosti zo skutočnosti
- súbor nepublikovanej poézie *Práťelům i nepřáťelům*

Fráňa Šrámek

(1877 – 1952)

- jeho básne podnecovali impresionizmus, prudká zmyselnosť a myšlienková nesústredenosť
- odsudzuje vojnu (*Píšou mi psaní*)
- básnické zbierky *Modrý a rudý* (1906), *Života bído, přec tě mám rád* (1905) – výsledok napätia medzi skutočnosťou meštiackej spoločnosti a básnikovým svetom
- vnáša do literatúry umelecký smer vitalizmus:
  - nadšenie zo života, prirodzenosť všetkých činov sa uskutoční predovšetkým ako romantické napätie medzi telom a dušou ⇒ rozpor tela a duše
  - vyvrcholenie tohto nerovného zápasu medzi realitou a snom ponúka vo svojich románoch *Stříbrný vítr* (1910), *Křížovatky* (1913), *Tělo* (1919)
- dráma – *Červen* (1905), *Léto* (1915), *Měsíc nad řekou* (1921)

Slovenská literárna moderna

(1900 – 1918)

- na prelome 19. a 20. storočia sa zrýchľuje rozvoj priemyslu v Rakúsko-Uhorsku, Slovensko sa stáva jeho najpriemyselnejšou časťou
- spriemyselnovanie je nerovnomerné, zhoršuje podmienky slovenských roľníkov ⇒ masové vysťahovalectvo, znižovanie počtu obyvateľov slovenskej národnosti, ale aj organizovanie robotníkov
- hlboká spoločenská kríza, nejednotnosť pri zámeroch, ako riadiť a viesť národný kolektív do nového storočia, slabosť národnej buržoázie, obavy o uchovanie národa spomaľovali vývin slovenskej spoločnosti a jej kultúry
- zámer mladých spisovateľov zmeniť štatút spisovateľa v spoločnosti z verejného, spoločensko-politického činníka na tvorivú osobnosť, individualitu, teda takého umelca, ktorý zobrazuje spoločenskú skutočnosť z postu svojej myšlienkovej a umeleckej zrelosti a s „právom“ presadzovať svoj osobný názor, ktorý už nebude mať „povinnosť“ zastupovať aj v literárnom diele všeobecné národné ciele (oddelenie literárnej a mimoliterárnej funkcie umeleckej tvorby)
- na prelome storočí tvoria autori staršej generácie (Hviezdoslav), mladšej generácie (Tajovský) a nastupujúcej generácie (básnici, prozaici, prekladatelia, publicisti, kritici) vystupujúcej v dejinách literatúry pod spoločným označením Slovenská literárna moderna
- slovenský literárny život udržiavajú časopisy (Literárne listy, Cirkevné listy, Slovenské pohľady, Černokňažník, Dennica, Živena)
- mladí básnici, prozaici, kritici pochopili modernosť ako nový vzťah k tradícii národnej literatúry; tradíciu prekonávali novými umeleckými postupmi, neodvrhali ju (vnútorné umelecké prepojenie Hviezdoslav – Krasko, Timrava – Jesenský atď.)

Ivan Krasko

(1876 – 1958)

- pravým menom Ing. Ján Botto, má dva pseudonymy: Ján Cigáň a Ivan Krasko
- básnik a prozaik slovenskej literárnej moderny
- obdiv k Vajanskému, cení si ho

Poézia

- preklenul epochu vo vývine národnej lyriky
- zbierka *Nox et solitudo* (1909) – Noc a samota:
  - prvotina
  - vniesla do slovenskej poézie ľúbostnú poéziu nasýtenú neromantickým osobným smútkom
  - lyrický subjekt zotrúva v dramatickej polohe, v ktorej vníma a prežíva všednú skutočnosť; skutočnosť vníma ako vzťah medzi realitou a osobnou situáciou človeka
  - napätie v osobnom postoji k svetu vyjadruje cez vnútorné prežívanie
  - *Plachý akord* – smútok z osamelosti a za minulosťou
  - *Topole* – odraz stavu duše básnika
- *Verše* (1912):
  - zložitejšia výpoveď než prvá

- opúšťa štvorveršovú stopu
- lyrické motívy – symboly – zrada
- *Vesper dominicae*:
  - počas nedeľnej siesty spomína na matku, modlí sa za ňu
  - spomína na ňu ako na staršiu a obyčajnú
  - použitie apoziopézy (nedokončená myšlienka alebo veta) a priamej reči
  - znaky moderny
- *Otrok*:
  - autor vyjadruje nenávisť voči Maďarom a silný sociálny protest
  - osobné vyznanie – „básnická vzburá“ proti „otrokárom“
  - rým – aabbc
  - symboly – bič otrokára
- *Otcova roľa*:
  - vyjadruje osobné pocity, stotožňuje sa s tulákom
  - vzburá proti útlaku
- *Život*:
  - musí sa vzbúriť, neoplatí sa mu žiť v neslobode
  - pre ďalšie pokolenie

Próza

- začína „portrétnymi štúdiami“ *Naši* (1907), po nich vyšli časopisecky *Sentimentálne príhody* (1908), z ktorých prvá neskôr dostala samostatný názov *Svadba* a druhá *Almužna*
- *Almužna*:
  - blízkosť v téme s Tajovského poviedkou *Na chlieb*
  - citová nevraživosť voči tým, čo majú a nepodelia sa s bedármi vo svojom okolí
- v rokoch 1907 a 1908 publikoval 3 prózy, ktoré vyšli pod pseudonymom Bohdana J. Potokinová (*List mŕtvemu* – formu vnútorného rozhovoru rozbieja na menšie a nesúrodé celky)
- *Udalosti, Bájka pre moju milú, Nos, Ja*

Janko Jesenský

(1874 – 1945)

Poézia

- jeho dielo vznikalo v dvoch rozdielnych spoločenských i literárnych obdobiach:
  1. v predrevratovom (do r. 1914) – tu je ťažisko jeho tvorby
  2. poprevratovom (po roku 1918)
- *Verše* (1905):
  - básne, ktoré vznikli po roku 1900
  - motív lásky
  - využíva formu piesne – podľa toho aj názov prvej časti zbierky *Piesne*:
    - na vystihnutie svojich pocitov mení formy a stylistické prostriedky: od paródie (*Idyla*) cez iróniu (*List starého mládenca*) po paradox (*Pri rozlúčke*)
    - nebráni sa nečakanej pointe, čiže stručnému vyvrcholeniu záverečnej myšlienky a ilúzií zbavenému obrazu
    - chce objektivizovať ľúbostný cit v konkrétnych spoločenských podmienkach
  - časť zbierky *Verše sentimentálne*:
    - verše sú akési „hry“ na lásku
    - báseň *Lorelaj* je inšpirovaná nemeckým romantizmom
  - časť zbierky *Bez nadpisu*:
    - je tu zhrnutá básnikova filozofia citu
    - aj básne s národným motívom (*Pieseň poddaných, Prichádza, Reflexie, Kam?*) – výzva na príľnutie k zemi, k realite, k povinnosti aktívne sa zúčastniť na riešení národných vecí
- v Slovenských pohľadoch uverejnili jedinou rozsiahlu epicko-lyrickú skladbu Janka Jesenského *Náš hrdina*, ktorú zaradil do zbierky *Verše II.* (1923)
- po príležitostnej poézii zozbieral do svojej tretej básnickej knihy *Po búrkach* (1932) poéziu aktuálneho spoločenského a politického významu
- snažil sa priblížiť „reč“ básní hovorovej reči čitateľa

- v poprevratovom období bol známy aj ako prozaik (*Demokrati*), no písal aj politickú poéziu (*Proti noci, Čierne dni. Na zlobu dňa II, Reflexie, Jesenný kvet*)
- preložil poému Alexandra Bloka *Dvanásti* (1934), pripravil *Výber z Jesenina* (1936) a *Výber z poézie A.S. Puškina* (1937)

Próza

- začínal s prozaickou tvorbou skôr než väčšina autorov moderny
- spolu s Timravou vytvorili, každý svojím spôsobom, vo svojej próze netradičného hrdinu, ktorý je vo vnútornom napätí so spoločnosťou, teda s tradíciou jej ideálov, etiky a spoločenskej praxe
- debut – „ľudová“ rozprávka *Mišo* (1897)
- po jednotlivých prózach vydáva knižné súbory *Malomestské rozprávky* (1913), *Novely* (1921) a *Zo starých časov* (1935)
- *Malomestské rozprávky*:
  - motivický základ Jesenského malomestských próz vždy určitý konflikt, rozpor: veľmi často je to citová alebo mravná kríza vo vnútri hrdinu (*Večera, Elenka*), rozpor medzi slovami a činmi postavy (*Strašidlo*), komický protiklad medzi správaním sa doma a na verejnosti (*Výborník*)
  - vnútorné nezhody postáv autor obvyčajne kombinuje s nedorozumeniami, nepochopením alebo otvoreným nepriateľstvom a roztržkami medzi postavami, a to rovnako v súkromnom, ako aj verejnom spoložití (*Hríby, Pani Rafíková, Štvorylka, Kukuk*), niekedy buduje zápletku na rozdieloch životného názoru a štýlu medzi predstaviteľmi sociálnych vrstiev (*Slnečný kúpeľ*) alebo márnom, hoci prefíkanom a úpornom zápase osamelého jednotlivca so všemocným a nespravodlivým spoločenským poriadkom (*Šťastie v nešťastí, nešťastie v šťastí*)
- dokáže na malom priestore povedať veľmi veľa – vie cez detail vystihnúť podstatu spoločenského javu, prostredníctvom charakteristiky jednej postavy načrtnúť istý spoločenský typ ľudí
- román *Demokrati* (1934, 1937):
  - tretia fáza slovenského literárneho realizmu (Ladislav Nádaši-Jégé, Martin Rázus)
  - zachytáva spoločensko-politické pomery v prvej polovici 30. rokov
  - použitie humoru a satiry
  - nejde mu o odstránenie demokratických noriem v živote spoločnosti, ale o ich nápravu
  - hlavná postava dr. Landík sa usiluje vniesť ideu demokratizmu dôsledne do života, a to je prameňom jeho utrpenia a konfliktných situácií; nakoniec vlastnými omylmi dozrieva k tomu, že odmieta karierizmus a nachádza uspokojenie v skromnom živote malého úradníka a v šťastnom manželstve so slúžkou Hanou
  - dr. Petrovič – vyzdvihuje demokraciu, ale súhlasí s tým, aby sa dostal do popredia nedemokratickými prostriedkami, jeho životným krédom sú peniaze a politická moc, dcéru Želku predáva za zhýralca, len keď je bohatý a politicky vplyvný
  - útočí na malosť a tuposť slovenského meštiaka

Vladimír Roy

(1885 – 1936)

- básnik druhej vývinovej vlny Slovenskej moderny
- vo svojej tvorbe sa inšpiroval poéziou P.O. Hviezdoslava, Janka Jesenského, Ivana Kraska a Františka Votrubu (je mladší) a tvoril svoje verše pod silným vplyvom osobného zážitku z nej
- napísal básnické knihy *Rosou a trnám* (1921), *Keď miznú hmly* (1921), *Cez závoj* (1925), *Peruťou sudba máva* (1927)
- prekladateľ (E.A. Poe – *Havran*)
- dve básne v próze: *Brezy* a *Zvony*

Ivan Gall

(1885 – 1955)

- pravé meno: Ján Halla
- jeho tvorba vznikala v slovenčine, no iba krátko (1904 – 1912) v čase autorovej mladosti ⇒ „odmlčaný“ básnik Slovenskej moderny
- inšpiruje sa výtvarným umením (*Na Popelečnú strelu*) a poéziou Janka Jesenského a Ivana Kraska (skrýva sa za masku ironika a posmeškára a zároveň prežíva hlboký smútok z tragiky individuálneho bytia)
- jeho poézia je prostá, piesňová, využíva napríklad sonet, respett a sestínu
- jeho dielo vyšlo súborne pod názvom *Odkaz* (1956)
- píše aj prozaické miniatúry, spomienkové črty a literárno-historické state
- obdivovateľ Vajanského prózy
- postavy – pesimizmus, nevieru, vnútorné spojenie s atmosférou romantickej literatúry
- prózy: *Na Dušičky* (1906), *Precitnutie* (1907), *Aurelove Vianoce* (1908), *Biela noc* (1908), *Z denníka Volod'ovho* (1910)

František Votruba

(1880 – 1953)

- svojou poéziou stál na začiatku Slovenskej moderny (pseudonym Andrej Klas) a po celá čas jej literárnej prítomnosti ju sprevádzal ako literárny kritik
- svojím myslením a vzdelaním mal blízko k hlasistom
- spolupracoval s Teréziou Vansovou na redakčnej príprave Dennice (1907 – 1910), takto pôsobil aj v časopise Prúdy, no aj v mnohých iných periodikách (Slovenský denník, Slovenská politika, Vlasť a svet, Slovenský svet)
- „odmlčaný“ básnik moderny, súborné vydanie jeho poézie vyšlo pod názvom *Tiché akordy* (1980)
- výber z kritických štúdií vyšiel pod názvom *Literárne štúdie I.-II.* (1950) a *Vybrané spisy* (1954 – 1955)